

ZDZISŁAW JÓZEF KIJAS OFM Conv
Šventųjų skelbimo kongregacija

KANKINYSTĖ

I VADAS

Pirma ir autentiškiausia kanonizuota šventumo forma buvo kankinystė¹. Senosios bažnytinės tradicijos ji traktuojama kaip labiausiai deranti ir aukščiausia kūrinio pasiekiamą meilės Dievui išraišką, tobulumo viršūnę ir karūną. Būtent dėl to, kalbėdamas apie šventumo hierarchiją, pvz., Origenas po apaštalu mini kankinius, nes jie „turi didesnę Kristaus pažinimo meilę“². Savo veikale „Paragininimas kankinystei“ Origenas kankinį prilygina apaštalui³. Panašiai nuo pat pradžių kankinystę suprato ir daugelis kitų krikščionių rašytojų: Kristus yra kankinyje ne tik tuo metu, kai šis atiduoda gyvybę, bet ir po jo mirties: „Christus in martyre est“⁴. Būtent dėl to Kristaus gailestingumo galia yra pačiame kankinyje. Tai pirmasis stebuklas pirmine šio žodžio reikšme – *semajon*, išganingosios Dievo galios ženklas, veikiantis kankinyje. Tertulijonas šitaip rašo:

Ir štai tu išlieji šią galią ant savo kankinių: vos tik kuris laisvai pasirinko dėvėti grandines, dar lengvas naujam įkalinimui, tuojau ištvirkėliai jį apsupa ir pasidavėliai nori padėti, iš visų pusių girdisi maldavimai ir

¹ Plg. *Lumen gentium*, 42.

² Origene, *Homiliae in Numeros*, 10, 2 (VII, 71, 15 ir t.); II, 3 (82, 7 ir t.); *Idem, Commentarium in Ioannem*, 6, 55, 284.

³ Origene, *Exhortatio ad martyrium*, 34 (30, 10–13).

⁴ Tertulliano, *De Pudicitia*, 22; P.L. 2, 1026–1027.

nedorėlių liejasi ašaros, ir niekas nesistengia išvengti kalėjimo labiau nei tie, kurie prarado teisę įeiti į Bažnyčią.⁵

Pirmapradiškai terminas *martyr* buvo vartojamas kalbant išimtinai apie apaštalus, kaip apie Jėzaus Kristaus gyvenimo, mokymo ir ypač mirties bei prisikėlimo liudytojus. Ši samprata pakito maždaug II a. viduryje, kai šiuo vardu buvo pradėti vadinti krikščionys, dėl tikėjimo nuteisti myriop, nors pastarieji ir nebuvo Kristaus gyvenimo ir mirties tiesioginiai liudytojai. Krikščioniška „liudytojo“ samprata sėmėsi įkvėpimo iš žydiškos kankinystės teologijos ir filosofinės tradicijos, šitaip išryškindama du svarbius elementus: *liudijimą veiksmu* (kančia ir mirtis dėl tikėjimo) ir *liudijimą žodžiu* (tikėjimo ir Kristaus mokymo išpažinimas). Liudytojas yra pašauktas liudyti pažinimą tiesos, kitiems neprieinamos realybės, kurią jis skelbia žodžiais ir darbais. Pastarieji jo išdėstomai doktrinai suteikia vertę, pagrindžia jos tikėtinumą.

Žodžių ir darbų atitikimas rodo, kad aistras valdo protas, kad išmintis ir laisvė nepriklauso nuo materialių gėrių, o neatitikimas (žodžių ir darbų) išpažįstamą mokymą padaro bevertį. Tikrasis liudytojas yra Dievo ir žmogaus pasaulių tarpininkas, dvasinis mokytojas ir gydytojas, jo elgesys gali būti pažinimo šaltinis ir patvirtinti jo mokymo teisingumą. Taip mąstė pirmieji krikščionys: atskirų filosofų požiūrių skirtumai neveda į pažinimo tikrumą, todėl jų doktrina, kitaip negu krikščionių tikėjimas, negali atskleisti tikrosios tiesos ir vertybių. Visai kas kita yra krikščionių elgesys, patvirtinantis skelbimo autentiškumą, ir kankinystė čia – svarbiausias veiksmas. Būtent tuo krikščionis parodo, kad myli gyvenimą, kuris neapsiriboja materialiu pasauliu, kad yra pasiruošęs paaukoti savo žemiškąją egzistenciją dėl Dievo, amžinojo gyvenimo davėjo ir

⁵ „At tu iam et in martyres tuos effundis hanc potestatem, ut quisque ex consensione vincula induit adhuc mollia, in novo custodire nomine, statim ambiunt moechi, statim adeunt fornicatores, aim preces circumsonat, iam lacrymae circumstagnant maculati cuiusque; nec ulli magis carceris redimunt, quam qui Ecclesiam perdiderunt.“ *Ibid.*

Viešpaties. „Dievo meilės žmogui Evangelija, asmens orumo Evangelija ir gyvybės Evangelija – tai viena, nedaloma Evangelija,“ – rašo Jonas Paulius II enciklikoje „Evangelium vitae“⁶. Gyvenimas tiesiogiai susijęs su Dievo meilės slėpiniu, kuriame glūdi jo šaltinis ir pilnutinis išsipildymas.

Žiūrėkite, kokia meile apdovanojo mus Tėvas:
mes vadinamės Dievo vaikai – ir esame! [...]
Mylimieji, mes dabar esame Dievo vaikai,
bet dar nepasirodė, kas būsime.
Mes žinome, kad kai pasirodys, būsime panašūs į jį,
nes matysime jį tokį, koks jis yra. (1 Jn 3, 1–2)

Nuo senųjų iki pat šių laikų kankinystė vertinama kontroversiškai. Istorikai kankinystės fenomeną priskiria šlovės troškimui arba leidžia suprasti, kad kankiniai dažnai elgdavosi kaip žmonės „aptemusiu protu“. Daugelis jų pareiškėdavo: „noriu mirti, nes esu krikščionis“. Pasitaisydavo, kad ištiesos krikščionių grupės linkdavo į kankinystę, norėdamos paaugoti savo gyvybę dėl tikėjimo ir meilės Kristui. Tokiame kontekste natūraliai kilo sunkumų nustatant, kurioje situacijoje kalbama apie tikrą kankinystę, o kurioje – apie paprasčiausią savižudybę. Panašus klausimas kyla ir kalbant apie vadinamuosius *lapsi*, t. y. tuos, kurie bėgo nuo kankinystės. Bažnyčia šią problemą nuo seno gerai žino, dėl to, griežtai priešindamasi kankinystės parodijoms, labai atsargiai vertina kankinius. Juolab kad pasirodymuose (Romos imperijoje buvo pastatytas 71 amfiteatras) dalyvaudavo ne tik krikščionys, bet ir kiti nuteistieji. Pavyzdžiui, žiūrovų malonumui karo belaisviai buvo išmetami žvėrimis sudraskyti. Be to, ir patys romiečiai į kankinius žiūrėjo skeptiškai. Kita vertus, krikščionių liudijimas per kankinystę labai lengvai išsklaido šį negatyvų požiūrį ir egzistencinę, ir religinę plotmę. Kankinystės liudijimas išreiškia religinį tikėjimą,

⁶ Žr. http://www.lcn.lt/b_dokumentai/enciklikos/evangelium-vitae.html, nr. 2.

sujungiantį tikrovės apmąstymą ir Kristaus darbą, per gyvenimo, mirties ir prisikėlimo paslaptį užtikrinantį dangiškąjį džiaugsmą tikintiesiems.

TERMINO „KANKINYS“ REIKŠMĖ

Terminas „kankinys/kankinystė“ kyla iš graikiško žodžio *martys* (μάρτυς), kuris reiškia „liudytoją“ ir yra juridinės kilmės. *Martys* buvo tas žmogus, teismo proceso metu teisėjų akivaizdoje liudijęs tiesą, kurią buvo asmeniškai patyręs, matęs faktus savo akimis. Klasikinės Graikijos laikais terminas buvo analogiškai taikomas kalbant apie tą, kuris liudija tiesą ir skelbia savo gyvenimo pagrindinius principus⁷. Taigi nebuvo jokio tiesioginio ryšio su kraujo praliejimu, bet su tuo, kas buvo liudijama, t. y. tiesa, jos tvirtybe, kuri įgalino stoti net tokio reiklaus ieškovo kaip tribunolas akivaizdon. Šis termino apibūdinimas leidžia geriau suprasti ir tikrąją jo reikšmę, kuria šis vartojamas ir krikščionių aplinkoje. Laipsniškai tokia termino „kankinys“ ir „kankinystė“ koncepcija perimama tikėjimo vienatiniu Dievu ir paskui Jėzumi Kristumi, kol galiausiai tampa tokia, kokią turime šiandien: tiesos liudijimas, net jeigu tai sukelia sunkumų. Turimas galvoje svarbus, lemtingas liudijimas, galintis pakeisti istoriją, kaip kad nutinka teismo salėje būtent tada, kai liudytojo parodymai nušviečia įvykius ir tai lemia sprendimą⁸.

SAMPRATOS TIKSLINIMAS

Kankinystės samprata, kurios šiandien laikosi Šventųjų skelbimo kongregacija, yra ilgos istorinės raidos ir tokių pat ilgų teologinių

⁷ Žr. Johannes Baptist Bauer, *Dizionario di Teologia Biblica*, Morcelliana, Brescia, 1965, (žodis: *Testimonianza*), p. 1434–1451; *Dizionario Enciclopedico di Spiritualità* 2, ed. Ermanno Ancilli, Roma: Città Nuova, 1995, (žodis: *Martire*), p. 1518–1525.

⁸ Žr. Cristina Demezzi, *Amare per dutamente*, Amazon, p. 10–31.

apmąstymų rezultatas, kurio pagrindas – šv. Augustino sentencija *martyres non facit poena sed causa*⁹. Terminas „causa“ turi būti suprantamas ne tik kaip atoveiksmį sukeltanti priežastis, t. y. persekiojimas, bet ir kaip galutinis tikslas ir aukai (tikėjimas), ir persekiotojui (neapykanta tikėjimui). Iki XIII a. kankinystės samprata nebuvo labai gilinama. Kai kas tvirtina, kad šv. Tomas pirmasis sistemingai analizavo kankinystę savo *S. Th.* 124 II^a II^{ac}.

Akviniėtis glaudžiai susieja kankinystę su tvirtumu, suponuodamas, kad šis aktas kyla iš minėtos dorybės. Kankinystė interpretuojama dviem būdais: pirma, kaip tam tikra dvasios jėga, kuri per tvirtumo dorybę patenka į pagrindinių dorybių sferą; antra – kaip jėga, įgalinanti pakęsti ir nugalėti patirtis, kuriose išlaikyti tvirtybę yra sunkiau. Taigi pagrindinė tvirtybės užduotis yra panaikinti kliūtis, kurios valiai trukdo klausyti proto. Visų pirma, tvirtumas padeda suvaldyti baimę, t. y. padeda rasti jėgų elgtis vyriškai ir teikia jėgų palaikyti valią, kad ši leistųsi vadovaujama proto, nepaisant fizinio pavojaus ir stipraus priešiško, taip pat ir mirties pavojaus. Pagrindiniu tvirtumo dorybės aktu šv. Tomas nurodo esant pakantumą tam, kas sukelia sielos liūdesį, pvz., savo gyvybės, to, kas būtina ar naudinga gyvenimui, praradimas ar kūnui keliamas skausmas.

Tomas teigia, kad pagrindinis kankinystės motyvas yra meilė: kankinystė tampa tobuliausiu žmogiškuoju aktu, aukščiausiu laipsniu išreiškiančiu paklusnumą Dievui, nes yra tikriausia meilės išraiška, įgalinanti spontaniškai paaukoti savo gyvybę, brangiausią žmogaus turtą; tai ženklas, kurį patvirtina mirties pavojaus aki-vaizdoje atliktas veiksmas. Tas, kuris miršta kankinio mirtimi, gali būti vadinamas visaverčiu tikėjimo liudytoju, nes paliudija tiesą, priklausančią tikėjimo sričiai, t. y. Jėzaus Kristaus asmeniui.

Šv. Tomas nepateikia kankinystės apibrėžimo. Jį daug vėliau užrašo popiežius Benediktas XIV (Prospero Lorenzo Lambertini,

⁹ S. Augustinus, *Enarrationes in Psalmos*, ps. 34, sermo 2, n. 13 (CCLat 38, p. 320).

1675–1758), kuris praplečia anksčiau cituotą Augustino formulotę. Štai kaip kankinystę apibrėžia Benediktas XIV:

*Martyrium esse voluntariam mortis perpassionem, sive tolerantiam propter fidem Christi, vel alium virtutis actum in Deum relatum.*¹⁰

Popiežius Benediktas XIV taip pat tvirtina, kad krikščionių tikėjimo išpažinimas nėra vienintelis kankinystės motyvas, „kadangi to priežastis gali būti ir kitų aiškiai antgamtinių iš tikėjimo kylančių dorybių praktikavimas, kitaip tariant, tikėjimo išpažinimas darbais. Pakanka prisiminti kankinėmis paskelbtas moteris, kurios pasirinko mirtį akivaizdoje tų, kurie siekė jomis pasinaudoti“¹¹. Iš to galime daryti išvadą, kad pagrindiniai kankinystės elementai yra šie: viešas tikėjimo Kristumi liudijimas bei laisvas mirties pasirinkimas ir jos patyrimas tam patvirtinti.

KANKINYSTĖ YRA PAŠAUKIMAS, DOVANA IR CHARIZMA

Kankinystė ją patyrusiųjų ar koku nors būdu joje dalyvavusiųjų priimama kaip *Dievo dovana*, *charizma*, be kurios būtų neįmanoma išgyventi tos patirties, kuri yra „ribinė“ ir tikintiesiems Kristų. Kaip ir visos kitos, ši malonė kyla iš *Krikšto*, kuris yra panardinimas Kristaus Velykose, t. y. Jo *kančios*, mirties ir prisikėlimo slėpinyje, kas reiškia gyvenimo dovaną. Tai reiškia, kad, kaip dovanos, kankinystės negali būti ieškoma ir siekiama, bet gaunama (=pasyvumas) tam tikrą „valandą“, kurią turi įvykti, kaip ir pačiam Kristui, kurio Velykos įvyko „tą valandą“, kurios nepaankstino, bet laukė, kad ir trokšdamas.

¹⁰ Benedictus XIV, *Opus de servorum Dei beatificatione et beatorum canonizatione*, Prato: Aldina, 1839–1842, L. III, cap. 11, n. 1: „Kankinystė yra laisvai prisiimta mirtis dėl krikščionių tikėjimo ar dėl kitos su tikėjimu susijusios dorybės praktikavimo“.

¹¹ José L. Gutiérrez, *Studi sulle cause di canonizzazione*, Milano: Giuffrè Editore, 2005, p. 289–290.

Taigi pašaukimas kankinytei yra ne tiek savitiksle smurtinė mirtis, kad ir patirta dėl tikėjimo Kristumi, kiek pašaukimas ypatingam meilės ir bendro išgyvenimo su Viešpačiu Kristumi santykiui, pasiekiant aukščiausią jo vykdomos misijos tašką. Būtent iš šios vienybės su Juo kankinys gauna jėgų ištverti įvykius, kurie yra sudedamosios kankinystės dalys. Greta *pašaukimo* vienybei su Viešpačiu, kankinystė bus tas elementas, kuris dvasingumo istorijoje padės suprasti *mistinės patirties* kategoriją. Bažnyčios istorijoje ji žymi kai kurių krikščionių gyvenimus ir yra paženklinta būtent vienybės su Kristumi iki tokio lygmens, kai dalyvaujama kai kuriuose jo gyvenimo aspektuose.

Apie kankinystę kalbančiuose tekstuose, ypač tuose, kur rašoma apie kankinių išgyvenimus, dažnai galima justi, kad kankinys *trokšta* kankinystės. Labai aiškiai apie tai kalba Ignotas Antiochietis:

Rašau visoms Bažnyčioms ir skelbiu visiems, kad mielai numirsiu už Dievą, jei tik man nesutrukdysite. [...] Melskite už mane Kristų, kad per tą įrankį tapčiau atnaša Dievui. [...] O, kada gi atsidursiu man paruoštų plėšrūnų akivaizdoje? [...] Aš ieškau to, kuris numirė už mus; geidžiu vien to, kuris dėl mūsų prisikėlė iš numirusių. Manęs laukia atgimimas. Atleiskite man, broliai, netrukdykite man laimėti gyvenimą [...].¹²

Čia nėra nė šešėlio to, ką galėtume vadinti gyvenimo atsiskyrimu ar panieka mūsų fizinei egzistencijos dimensijai. Veikiau jaučiamas labai stiprus troškimas tobulai susijungti su Kristumi ir įsisąmoninimas, kad tik tada bus pasiekta pilnatvė to, kam buvome sukurti.

BIBLINIAI KANKINYSTĖS PAGRINDAI

Šį terminą dažnai randame Senajame ir Naujajame Testamentuose, ypač naudojama jo sinonimo „liudijimo“ prasme, tai leidžia manyti,

¹²Šv. Ignotas Antiochietis, „Laiškas romiečiams“, in: *Bažnyčios Tėvai: Antologija*, sud. D. Alekna ir V. Ališauskas, Vilnius: Aidai, 2003, p. 59–60.

jog kankinystės fenomenas egzistavo dar prieš Kristų¹³. Pats Viešpats kviečia savo tautą liudyti priklausomybę vieninteliam Dievui:

Jūs esate mano liudytojai, –
sako VIEŠPATS, –
mano tarnai, kuriuos išsirinkau,
idant žinotumėte, mane tikėtumėte
ir suprastumėte, jog aš Tas pats.
Nebuvo kito dievo prieš mane
ir nebus jo po manęs. Tai Aš, – aš esu VIEŠPATS,
be manęs, kito gelbėtojo nėra.
Aš pats apreiškiau, aš pats gelbėjau,
aš pats paskelbiau,
o ne koks svetimas jūsų dievas, –
jūs mano liudytojai.
Aš esu Dievas,
amžinai Tas pats!
Nėra kas išvaduotų iš mano rankos:
ką aš darau, kas gali pakeisti? (Iz 43, 10–13)

Šiame tekste Dievas yra *savęs paties*, tiesos apie save *liudytojas*, kviečiantis prisidėti ir tapti tos pačios tiesos liudytoju. Jau Kaino ir Abelio tarpusavio santykiuose randame kraujo, susijusio su ištikimybės Dievui liudijimu (žr. *Pr* 4, 1 ir t.): iš neapykantos ir pavydo dėl Dievo parodyto palankumo Abeliui, Kainas jį nužudo ir užima priešišką Dievui poziciją. „Laiške žydams“ gerai paaiškinta šio epizodo prasmė kankinystės kontekste:

Tikėjimo įkvėptas Abelis atnašavo vertesnę auką negu Kainas, ir tikėjimas jį paliudijo esant teisų, nes pats Dievas patvirtino jo dovanas. Dėl tikėjimo jis ir miręs tebekalba. (*Žyd* 11, 4)

Taigi nuo pat žmonijos istorijos pradžios egzistuoja išipareigojimas savo ištikimybę JHWH paliudyti net ir savo mirtimi. Evangelijoje pagal Luką pats Jėzus tai paaiškina:

¹³ Žr. *Il martirio*, „Le cause dei santi“, *Sussidio per lo Studium*, (red.) V. Criscuolo, D. Ols, R. J. Sarno, LEV, Città del Vaticano 2014, 3 ed., p. 40–65.

Štai kodėl Dievo Išmintis yra pasakiusi: 'Aš siųsiu pas juos pranašų ir apaštalų, o jie vienus žudys, kitus persekios, kad iš šios kartos būtų pareikalauta visų pranašų kraujo, išlieto nuo pasaulio sukūrimo, pradedant Abelio krauju iki kraujo Zacharijo, kuris buvo nužudytas tarp aukuro ir šventyklos'. (*Lk* 11, 49–51; plg. *Mt* 23, 34–36)

Čia tuoj pat būtina pabrėžti, kad Jėzaus žodžiai padeda Abelio, dar ryškiau Izaoko ir visų kitų nekaltųjų kančiose pamatyti atspindžius nekaltojo Avinėlio, t. y. Kristaus – tobulo liudytojo aukos. Šį paralelizmą ir vėl paaikškina „Laiškas žydams“, ypač vertingas išganymo istorijos komentaras:

Užaugęs Mozė tikėdamas atsisakė vadintis faraono dukters sūnumi. Jis verčiau pasirinko su Dievo tauta kęsti priespaudą negu laikinai džiaugtis nuodėmės malonumais. Jis Mesijo paniekinimą laikė didesniu lobiu negu Egipto turtus, nes jis žvelgė į atpildą. (*Žyd* 11, 24–26)

[P]rie Naujosios Sandoros Tarpininko Jėzaus bei prie apšlakstymo krauju, kuris šaukia garsiau už Abelio kraują. (*Žyd* 12, 24)

Visas „Laiškas žydams“ sujungia „Senojo Testamento“ liudijimus su Kristaus paliudijimu. Jis yra autentiškiausias tiesos visumos *liudytojas*, ypatingasis liudytojas. O antai pranašai yra pašaukti specifiniu būdu liudyti savo gyvenimu priklausomybę Viešpačiui, nepaisant pasipriešinimo, kurį Dievo valia sutinka nusidėjėlio žmogaus širdyje. „Izaijo knyga“, daranti ypač tiesiogines aliuzijas į Kristų, kalba apie likimą, kuris laukia to, kas skelbia Dievo tiesą savo pasirinkimais:

Nors ir buvo žiauriai kankinamas,
bet pakluso, – burnos nepravėrė.
Kaip tyli ėriukas, vedamas pjauti,
kaip tyli avis kerpama,
taip jis nepratarė žodžio. Prievarta ir teismu jis buvo nušalintas,
ir kas bebūtų galvojęs apie jo likimą?
Kai jis buvo atskirtas nuo gyvybės krašto
ir pasmerktas mirti už mano tautos nuodėmę. (*Iz* 53, 7–8)

Tokiu būdu išryškėja liudytojo ir kankinio identifikavimas su Kristumi. Izaijas netgi kalba apie Dievo dalyvavimą kiekvienoje kankinystėje ir apie aukos vaisingumą:

{Bet VIEŠPATS norėjo, kad jis kentėtų negalia.}
 Kai save atiduos kaip auką už nuodėmę,
 matys palikuonių ir gyvens ilgai.
 Per jį klestės VIEŠPATIES užmojis. Už savo vargus jis matys šviesą
 dienų pilnatvėje,
 per savo kančią mano tarnas nuteisins daugelį,
 prisiims jų bausmę už kaltes. (*Iz 53, 10–11*)

Šios citatos labai svarbios, brangios ir labai padeda, kai norime suprasti, kas ryškėja kalbant apie pirmuosius kankinius Bažnyčios istorijoje, tai yra *kankinio ir Kristaus identifikavimas*.

Jeremijas taip pat susiduria su didžiuliu pasipriešinimu tų, pas kuriuos Dievas jį siunčia. Jis nuolat rizikuoja būti nužudytas dėl prievartos, kuri išiplieskė siekiant, kad tik nebūtų priimta jo skelbiama tiesa:

Žmonių minia spietėsi apie Jeremiją VIEŠPATIES Namuose. Išgirdę apie visa tai, Judo didžiūnai palipo iš karaliaus rūmų į VIEŠPATIES Namus ir susėdo savo krėsluose teisti Naujuosiuose VIEŠPATIES Namų vartuose. Kunigai ir pranašai pasakė didžiūnams ir visai miniai:
 „Tas žmogus turi būti nubaustas mirtimi, nes, kaip jūs patys savo ausimis girdėjote, jis pranašavo šitam miestui!“ (*Jer 26, 9–11*)

Viešpaties jam patikėtos tiesos liudijimas irgi gali reikšti mirtį.
 „Makabiejų“ ir pranašo „Danielio knygoje“ užrašyti patys tikriausi pasakojimai apie tikėjimo kankinius: *1 Mak 1, 54–64*; *2 Mak 7, 1* ir t. (septynių brolių ir jų motinos kankinystė); *Dan 3, 13* ir t. (trijų jaunuolių kankinystė krosnyje); *Dan 6, 6* ir t. (paties Danielio pasmerkimas kankinystei ir stebuklingas išsigelbėjimas, lėmęs karaliaus atsivertimą): „Nerasime jokio pagrindo skundui prieš šį Danielį, nebent ką nors rastume susijusį su jo Dievo įstatymu“.

NAUJASIS TESTAMENTAS IR KANKINYSTĖS TIKROVĖ

Šie pagrindiniai kankinystės aspektai, tikėjimo plotmėje Dievui padedant aukų išgyventi „Senajame Testamente“, paruošia dirvą daug platesnei ir labiau artikuliuotai „Naujojo Testamento“ traktuotei. Pats Jėzus po prisikėlimo, prieš palikdamas savuosius probėgšmais palieka konkrečius įpareigojimus ir pasiuntinybę:

Jis atsakė: „Ne jūsų reikalas žinoti laiką ir metą, kuriuos Tėvas nustatė savo galia. Kai ant jūsų nužengs Šventoji Dvasia, jūs gausite jos galybės ir tapsite mano liudytojais Jeruzalėje ir visoje Judėjoje bei Samarijoje, ir lig pat žemės pakraščių“. (*Apd 1, 7–8*)

Tokiu būdu Jėzus palieka mokiniams įpareigojimą skleisti jo vardą visuose žemės kampeliuose, tai daryti savo gyvenimu, savo liudijimu. Tuoj po Sekminių, sustiprinti Šventosios Dvasios, apaštalai pradeda su jėga liudyti išganyką Kristaus vardu; tai išprovokuoja pirmuosius persekiojimus. Savaiame suprantama, kad buvo neišvengiamas susidūrimas tarp griežto, privilegijuoto ir socialiai struktūrizuoto judaizmo, pagonybės ir apaštalų pirmu asmeniu išgyventų faktų liudijimo. Čia pat išryškėjo griaunanti „naujosios religijos“ galia dominuojančiosios atžvilgiu. Tas liudijimas buvo net iki „gyvybės atidavimo“, mirties.

Petro žodžiai apie Kristaus, kurį žydai nukryžiuavo ir nužudė, prisikėlimą ir skelbimas, kad: „Dievas padarė Viešpačiu ir Mesiju tą Jėzų, kurį jūs nukryžiuavote“ (*Apd 2, 36*), lėmė pirmuosius atsiver-timus (žr. *Apd 2, 37 – 3, 26*). Tai rimtai suerzino žydų vadovybę, ir nutiko, kad:

Jiems dar kalbant miniai, atėjo kunigų, šventyklos apsaugos viršininkas ir sadukiejų. Jie labai pyko, kodėl apaštalai moko žmones ir skelbia mirusiųjų prisikėlimą Jėzaus pavyzdžiu. Todėl jie suėmė juos ir įkalino iki kitos dienos, mat jau buvo vakaras. (*Apd 4, 1–3*)

Šitaip prasidėjo kova tarp Kristaus atneštos išganyimo žinios ir, kad ir Dievo vardu, bet žmonių sukurtos valdžios. Šio konflikto

pirmą auką labai greitai tapo pirmasis kankinys Steponas, kurio byloje jau galime pastebėti pirmuosius kankinystės teologijos bruožus (žr. *Apd* 6, 8 – 7, 60).

Apaštalų darbų knygos autorius Lukas į Stepono lūpas įdeda žodžius, kuriuose reziumuojama išganymo istorija ir kurie baigiasi tiesos skelbimu:

Jūs, kietasprandžiai, pagonių širdimis ir ausimis! Jūs, kaip ir jūsų protėviai, visuomet priešinatės Šventajai Dvasiai. Argi buvo pranašas, kurio nebūtų persekioję jūsų tėvai? Deja, jie žudydavo pranašaujančius Teisiojo atėjimą. Ir jūs dabar esate jo išdavėjai ir žudikai! Jūs, kurie gavote Įstatymą, paskelbtą per angelus, bet jo nesilaikėte. (*Apd* 7, 51–53)

Aliuzija į persekiotus ir nužudytus pranašus, skelbusius Dievo Žodį, t. y. buvusius Dievo liudytojus, Steponą įterpia į Senojo Testamento kankinių gretas. Išganymo paslapties kulminacijos – Kristaus mirties paskelbimas taip suerzina susirinkusiuosius, kad jie jį žiauriai nužudo. Žodžius, kuriais Steponas atsako į žiaurumą, vėliau tars ir kiti kankiniai:

„Viešpatie Jėzau, priimk mano dvasią!“ [...] „Viešpatie, neįskaityk jiems šios nuodėmės!“ (*Apd* 7, 59–60).

Abi formuluotės primena žodžius, kuriuos prieš mirtį ištarė Kristus (žr. *Lk* 23, 34; 23, 46), ir tokiu būdu leidžia suprasti, kad nuo plėšrūnų smūgių kniumbančiame Stepone – kankinyje – pats Kristus miršta dėl nuodėmės ir kad vienybė su juo kritiniu aukos momentu mokinio gyvenimą paverčia „išganingu“, kokia išganinga yra ir Kristaus auka ant kryžiaus.

Vienas klasikinių kankinystės elementų visais amžiais iki dabar yra *gyvenimo dovanos* pripažinimas kaip aukščiausias vienybės su Viešpačiu aktas, svarbiausia jo egzistencijos realybė: Jo mirtimi ir prisikėlimu įvykdytas atpirkimas. *Gyvybę aukojančiame kankinyje Kristus atiduoda savo gyvybę ir mokytojo aukos vaisingumo dėka mokinio auka tampa vaisinga.*

Stepono atveju, kaip savo pasakojime aiškina Lukas, ryškiausias jo kankinystės vaisius yra Sauliaus atsivertimas. Saulius dalyvavo nužudant Steponą, kaip užrašyta pirmajame atsivertimo pasakojime *Apd 9* (antrasis yra *Apd 22*, kur pats Paulius kalba Jeruzalės žydams).

Naujajame Testamente aptinkame ir kitų elementų, susijusių su Stepono mirtimi, kurie padeda apibrėžti „kankinio“ ir/ar Dievo Žodžio liudytojo terminą:

apaštalai, pradėdami Jeruzalę, turės visam pasauliui paliudyti Kristaus gyvenimą, mirtį ir prisikėlimą (žr. *Lk 24, 46–48*; *1 Kor 15, 14–16*); Kristaus sekėjams privaloma išpažinti Jo vardą žmonių akivaizdoje, jei jie nori, kad šis juos pripažintų savo Tėvo akivaizdoje (žr. *Mt 10, 32–33*); savo misiją prieš Pilotą paliudijusio, išjuokto bei susilaukusio neapykantos Kristaus pavyzdžiu jo mokinių irgi nekęs, persekios, žudys (žr. *Jn 15, 18–21*; *Mt 10, 17–24*; *Apd 9, 16*); tačiau šios kančios traktuojamos kaip palaiminimai, Evangelijos džiaugsmas (žr. *Mt 5, 10–12*), o mokiniai kviečiami tokiose situacijose visą savo pasitikėjimą sudėti į Šventąją Dvasią (žr. *Mt 10, 18–22*); prarasti savo gyvybę dėl Kristaus yra traktuojama kaip aukščiausia meilės Jam išraiška (žr. *Mt 10, 39*; *Jn 13, 13*).¹⁴

Amžiams bėgant šios koncepcijos tapo normatyvinėmis nustatant, kas yra kankinystė ir ko negalima tokia laikyti. Tačiau trūksta tik vieno, bet esminio dalyko, t. y. Jėzaus Kristaus įvykio ir asmens. Visų šių teiginių esmę atskleidžia „Apokalipsė“:

Jėzus Kristus, ištikimasis liudytojas, mirusiųjų pirmgimis, žemės karalių valdovas. (*Apr 1, 5*)

Taigi kankinys renkasi ne mirtį, o gyvenimo būdą, panašų į Jėzaus. Tai ir yra krikščionio kankinio išskirtinis bruožas, jo specifikos radikalumas. Šiame kontekste galime peržvelgti tikinčiųjų Jėzumi Kristumi liudijimus valdovų akivaizdoje. Jie aprašyti „Naujajame Testamente“:

¹⁴ Žr. E. Ancilli, *op. cit.*, p. 1518.

- Prieš mirdamas Steponas Viešpaties pavyzdžiu prašo Dievo gailestingumo savo žudikams (plg. *Lk* 23, 34; *Apd* 7, 60);
- Jokūbas, kuris buvo nužudytas kalaviju paliepus karaliui Erodui (plg. *Apd* 12, 2), Jėzų persekiojusio Erodo sūnėnui (plg. *Lk* 23, 7–12);
- Petras, „Kristaus kentėjimų liudytojas (*mártys*) ir būsimosios šlovės dalyvis“ (*1 Pt* 5, 1);
- Paulius, su tikėjimu ištaręs: „Mes visuomet nešiojame savo kūne Jėzaus merdėjimą, kad ir Jėzaus gyvybė apsireikštų mūsų kūne“ (*2 Kor* 4, 10);
- Antipas, „Apreiškime Jonui“ Jėzaus paminėtas „mano ištikimasis liudytojas“ (*ho mártys mou ho pistós*) (*Apr* 2, 13); galiausiai vėlgi „Apreiškime Jonui“ minima didžiulė minia, kuri „atėjo iš didžio sielvarto. Jie išplovė savo apsiaustus ir juos išbaltino Avinėlio krauju“ (*Apr* 7, 14), „nugalėjo [kalintoją] Avinėlio krauju ir savo liudijimo žodžiu (*ho lógos tês martýrias autôn*)“ (*Apr* 12, 11).

Ten, kur Kristaus atminimas yra gyvas ir veiklus, krikščionis turi žinoti, jog gali tekti gerti žiaurios mirties taure, kaip kad Jėzus buvo iš anksto numatęs Jokūbui ir Jonui (žr. *Mk* 10, 38). Kankinystė nėra klastinga užmačia, nėra ji ir asmeninis savęs pašventinimas, bet tyra Dievo dovana Jėzuje Kristuje. Visada verta gyventi ir mirti dėl Jėzaus, kankinystė yra tobulas savo gyvybės už Jėzų atidavimo aktas, apibrėžtas veiksmas, kuriuo krikščionis paliudija priklausomybę tik savo Viešpačiui, kad Jo meilė ir meilė Jam yra brangesnė už gyvybę (plg. *Ps* 63, 4).

KANKINYSTĖS KONCEPCIJOS RAIDA

Nepaisant to, kad krikščionių persekiojimas paženklino visas Bažnyčios istorijos epochas, „kankinių epocha“ paprastai vadinami pirmieji trys amžiai, kurie baigiasi daugmaž Milano taikos ediktu 313 m, kai krikščionybė įgavo legalios religijos statusą. Iš tikrųjų

krikščionybė išgyveno keturis periodus, kurie buvo išties kritiniai bendruomenėms, gyvenančioms Romos imperijos teritorijoje, kai imperatorius jas traktavo kaip pavojų savo žmogiškai-dieviškai galiai.

1. Valdant Septimijui Severui (193–211 m.). Imperatorius išleido ediktą, kuriuo uždraudė pereiti į krikščionybę ir bet kokį prozelitizmą. Ne vienu draudimus įtvirtinusiū juridiniu aktu pirmą kartą buvo suduotas smūgis Bažnyčiai kaip institucijai. Ypač tai palietė katechumenus ir neofitus.
2. Valdant Decijui (250–251 m.). Draudimai buvo išplėsti visai imperijos teritorijai. Nesitikėję tokių sankcijų, daugelis krikščionių pasidavė ir bent kurį laiką neištvėrė spaudimo. Po šių įvykių iškilo vadinamoji *lapsi* (atsiskyrusiųjų) ir norinčiųjų grįžti į bendruomenę problema. Popiežius Kornelijus buvo nuolaidesnis, Novacianas – nepalenkiamas (atskyrimas nuo Bažnyčios). Šio persekiojimo metu mirė popiežius Fabijonas, buvo žiauriai nukankintas Origenas.
3. Valdant Valerianui (Dionizijaus iš Aleksandrijos relacijos, 257–260 m.). Šis persekiojimas buvo ypač žiaurus ir nukreiptas prieš krikščionių bendruomenių vadovus (vyskopus, diakonus). Romoje kartu su 4 diakonais buvo nužudytas popiežius Sikstas II, mirė Kiprijonas iš Kartaginos. Būtent iš jo raštų sužinome daug detalių apie krikščionių bendruomenių gyvenimą persekiojimo laikotarpiu. Tuomet mirė ir diakonas Laurynas. Tuo laiku Bažnyčia judėjo nuo *Domus Ecclesiae* prie bazilikų, kurias pradėta statyti prie kapinių esančiose zonose. Valerianas konfiskavo Bažnyčios jau valdomą turtą ir tą, kuris anksčiau priklausė privatiems krikščionims. Taip siekta susilpninti visą krikščionių bendruomenę.
4. Valdant Dioklecianui 303–312 m. vyko labai agresyvūs persekiojimai: „buvo konfiskuotos arba sugriautos liturginiams susirinkimams skirtos patalpos, uždraustas bet koks kultas, nusavintos ir sudegintos sakralinės knygos, įkalinta

ir žiauriais būdais nukankinta daugybė Bažnyčios žmonių ir įvairaus amžiaus krikščionių¹⁵. Po beveik 40 metų taikos krikščionių skaičius buvo labai išaugęs, todėl persekiojimas juos ištiko netikėtai. Krikščionys dirbo valstybės tarnybose, lankydavosi rūmuose. Atrodė neįmanoma, kad situacija gali pasikeisti. Tačiau taip įvyko ir daugelis paliudijo savo ištikimybę Kristui.

Šie persekiojimai vykdyti plačiu mastu, buvo nužudyta daugybė krikščionių, ypač bendruomenių vyresniųjų, atsakingųjų. Anksčiau taip pat pasitaikydavo priemonių prieš mažiau su tikėjimu susijusius krikščionis. Pavyzdžiui, taip elgėsi Neronas (37–68 m. po Kr.; valdė 54–68 m.) ir Domicianas (51–96 m.; buvo Romos imperatorius nuo 81 m. iki mirties). Kartais žmonės mirdavo dėl minios šėlsmo ir asmeninės priešpriešos: būtent taip valdant Markui Aurelijui 155 m. žuvo Polikarpas, Smirnos vyskupas. Verta paminėti ir imperatoriaus Trajano (98–117) pradėtą persekiojimą, kurio metu buvo nužudyti Jeruzalės vyskupas Simeonas ir Antiochijos Ignatas. Būtent šiuo laikotarpiu užsimezgė kankinių kultas, kuris paskui plėtojosi III a., žvelgiant retrospektyviai iš Konstantino taikos, kai nusistovėjo tam tikra pusiausvyros situacija. Galima teigti, kad nuo pat pradžių *kankinystės* terminas išreikšdavo tris tikrovės aspektus:

- to, kuris atiduoda savo gyvybę dėl Kristaus praliedamas kraują: *tobula, išpildyta kankinystė*;
- to, kuris išpažįsta savo tikėjimą Kristumi tribunolo akivaizdoje ir dėl to išpažinimo yra įkalinamas: inkoatyvi kankinystė (vėlyvoji lot. *incohativum* – priežastis, po kurios būtinai eina veiksmas). Pastarasis yra daugiau „tikėjimo išpažinėjas“, tačiau tokio tipo išpažinimai labai dažnai pasibaigdavo pačia tikriausia kankinyste, todėl ir šie žmonės buvo pradėti vadinti kankiniais.

¹⁵ Fabrizio Bisconti, Danilo Mazzoleni, *Alle origini del culto dei martiri. Testimonianze nell'archeologia cristiana*, Roma: Aracne, 2005, p. 22–23.

- to, kuris gyvena tobulai vykdydamas Viešpaties nurodymus ir praktikuoja jo patarimus: pastaroji krikščionių grupė paplinta daugiausia po Konstantino taikos, kai pasibaigia atviros mirties grėsmės laikai, ir šitaip gimsta naujos krikščioniško gyvenimo formos (t. y. vyrų ir moterų pašvęstasis gyvenimas).

Termino reikšmės evoliuciją ir tikslinimus puikiai parodo labai gausi *pirmųjų amžių literatūra apie kankinystę*; galima pradėti nuo analizės, atskleisiančios pačią tikriausią „kankinystės teologiją“, padedančią suprasti galimybes taikyti terminą šiandien, savo kasdienėse patirtyse. Minėtoje literatūroje galima rasti daug apybraižų šia tema: liudytojų pasakojimų, kurie patys matė ar surinko kitų liudijimus, labai artimus faktams, juridinių procesų aprašus (dėl suprantamų priežasčių sunkiai randamus autentiškus dokumentus).

Kaip jau minėjome, Stepono kankinystė, užrašyta „Apaštalų darbuose“, yra pirmasis pasakojimas apie vykusį teisminį procesą. Po jo patį seniausią savito literatūrinio stiliaus pasakojimą, kur kalbama apie Dievo žodį, aptinkame „Polikarpo, Smirnos vyskupo, kankinystėje“, aprašytoje 156 m., beveik tuojau pat po įvykio. „Vjenos ir Liono bažnyčių laiškas Azijos ir Frygijos bažnyčioms“ (177 arba 178 m.) irgi atrodo autentiškas. Ypatingas pasakojimas ir apie Perpetuos ir Felicitos kankinystę (202 m.), jame jau galima justti tam tikrą redakciją, tačiau jis naudingas, nes pateikia, manoma, pačios Perpetuos rašytą įvykių dienoraštį, aprašantį, kaip ji reagavo į artėjančią kankinystę.

Tarp juridinės pakraipos tekstų labai kuklūs, tačiau vis dėlto pateikia nemažai įdomių smulkmenų šv. Justino ir jo draugų, nukankintų 165 m., aktai, taip pat Scilio kankinių aktai (180 m.) ir Kiprijono kankinystės prokonsuliniai aktai (258 m.).

Tačiau „aktai“ apie šv. Cecilijos arba šv. Agnietės kankinystes yra patys tikriausi fantazijos vaisiai, jų tikslas buvo suburti liaudį. Dažnai tai tiesiog romantizuoti pasakojimai. Vertės turi autentiški

liudijimai su teologiniais apmąstymais apie kankinystę. Tokie tekstai netrukdamo atsirasti anuometinėje tikrovėje, svarbioje krikščionybei augant ir tvirtėjant.

Pavyzdys yra šv. Ignoto Antiochiečio laišakai Bažnyčioms, kuriuos šis adresuoja pakeliui į Romą jį sveikinančioms Bažnyčioms ar toms, pro kurias tiesiog keliauja. Romoje apie 98–117 m. jis gaus kankinystės dovaną. Greta šio esmingai svarbaus teksto reikia paminėti „Paraginimą kankinystei“. Šiuos tekstus įvairiomis aplinkybėmis aptarė dvasingumo mokytojai, jie buvo skirti tiems, kuriems teko arba galėjo greitai tekti susidurti su tokio tipo išbandymais. Svarbiausi tokie raštai priklauso Origenui (Egipto Aleksandrija, 185–254 m.) ir šv. Kiprijonui (Kartaginos vyskupui, joje mirusiam 258 m.). Taip pat Tertulijonas (krikščionybės apologetas, 150–220 m.) parašė *Ad martyras* – gal ne itin stiprų tekstą doktrinos prasme, tačiau paminėtiną. Iki krikščionybės, kaip jau matėme, irgi egzistavo panašių tekstų (žr. „Makabiejų pirmą“, „Makabiejų antrą“, „Danieliaus knygą“).

Žvelgiant į visus šiuos tekstus galima išvysti, kad krikščionis kankinys išsiskiria savo tikėjimu Kristumi ir visiškai juo pasitikėdamas su meile priima mirtį. Žvelgiant į kankinį netgi galima kalbėti apie jo „kristiškų“ būdo bruožus, kurie ypač ryškūs krikščionybės istorijos pradžioje¹⁶. Galima sakyti, kad šie tekstai padeda tikintiesiems suprasti realią galimybę įgyvendinti Evangeliją labiausiai įpareigojančiu būdu: atiduoti už ją savo gyvenimą netgi pralieję kraują.

KANKINIŲ KULTAS

Galima pastebėti skirtumų lyginant pirmųjų kankinių laidojimo būdus su bendromis laidojimo tradicijomis. Keletas naujųjų

¹⁶ Apmąstymams apie kankinių literatūrą rėmėmės: Louis Bouyer, Lorenzo Dattrino, „La spiritualità dei Padri“, in: *Storia della Spiritualità*, 3/A, Bologna: Dehoniane, 1984, p. 37–74.

pastebima jau pirmojo kankinio Stepono, kurio kūnas buvo rastas 415 m., atveju. Apaštalų darbuose kalbama, kad: „Dievobaimingi vyrai palaidojo Steponą ir labai jį apraudojo“ (*Apd* 8, 2): taigi „Dievobaimingi vyrai“ (gr. *εὐλαβεῖς*, lot. *viri timorati*), ne giminaičiai, nes kankinys vis labiau priklauso bendruomenei ir todėl bendruomenė tampa pagrindiniu Kristaus mirties ir prisikėlimo „liudytoju“¹⁷.

Laikui bėgant panašias charakteristikas papildydavo naujos. Jų aprašymą aptinkame pirmame rašytiniame liudijime, kalbančiame apie pamaldumą konkrečiam kankiniui. Turima omenyje Polikarpo iš Smirnos (69–155 m.) kankinystė, įvykusi 155 m. vasario 23 d. ir puikiai aprašyta tų laikų *passio*, kuri yra ir pirmas *acta martyrum* pasakojimas, užrašytas laiško forma, Markijono nusiųstas Filomelijaus krikščionių bendruomenei. Aprašęs atskiras Polikarpo kankinystės fazes, Markijonas rašo:

Todėl vėliau mes, surinkę jo kaulus, brangesnius už puošniausius brangakmenius ar auksą, palaidojome, kur derėjo. Ten, jei galėsime, susirinksime ir, Viešpats duos, su džiaugsmu ir linksmybe švęsime jo kankinystę – jo [dangiškojo] gimimo dieną. Šitaip paminėsime tuos, kurie užbaigė kovą ir kurie išlavins bei parengs būsimojus kovotojus.¹⁸

Šis tekstas ypač svarbus, nes jame matyti visi ankstyvosios Bažnyčios kankinių kulto elementai, beveik nepakisiantys keletą ateinančių amžių, ir ypač: 1) kankinio kapas yra traukos ir susirinkimų vieta, kur praktikuojamas ypatingas kultas; 2) prie kapo susirenkama būti *džiugiai ir linksmai*; vadinasi, vyksta ne liūdna laidotuvių ceremonija; kankinys gyvena danguje amžinoje laimėje

¹⁷ Žr. „Il martirio“, in: *Le cause dei santi*: Sussidio per lo Studium, a cura di V. Criscuolo, D. Ols, R. J. Sarno, Libreria Editrice Vaticana, 2014, 3 ed., p. 131–132.

¹⁸ „Šv. Polikarpo, Smirnos vyskupo, kankinystė“, in: *Bažnyčios Tėvai*: Antologija, pareng. D. Alekna ir V. Ališauskas, Vilnius: Aidai, 2003, p. 76.

su Kristumi, o žemėje jo broliai šlovina ir džiaugiasi jo pergale, pasiekta sunkiausioje kovoje; 3) šis susirinkimas, be abejo, yra *liturginė asamblėja*, nes jame renkasi klero vadovaujama švenčianti bendruomenė; taigi, turime oficialų ir viešą liturginį susirinkimą, išreiškiantį pagarbą kankiniui; 4) ši liturginė asamblėja susirenka ypatingu būdu pagerbti Polikarpo kankinystės sukakties, jo *die natalis*, t. y. jo gimimo dangui dienos; tai vyksta ne vieną kartą, ne pirmųjų metinių proga, bet visada, kaip rašoma laiške, kad būtų atmenami iškeliavusieji ir padrašinami gyvieji: „atminti tiems, kurie jau kovojo, ir padrašinti tiems, kurie ruošiasi kovoti“; 5) galiausiai nuskamba kvietimas perrašytą laišką nusiųsti „toliausiai esantiems broliams“, tai leidžia manyti, jog įvairios bendruomenės nuolat dalijosi svarbiausiomis naujienomis.

Beveik po šimto metų tomis pačiomis idėjomis ir sąlygomis apie kankinių kultą dar aiškiau dalijasi šv. Kiprijonas iš Kartaginos (200 ir 210–258). Imperatoriaus Decijaus (250–251) ypač žiaurių ir kruvinių persekiojimų metu jis taip rašė savo Kartaginos bendruomenei:

Ir galiausiai pasižymėkite kankinystės dienas tų, kurie nužudomi, kad galėtume švesti jų atminimą minėdami šventuosius kankinius.¹⁹

Ir kitame laiške:

Kaip prisimenate, aukojame už juos auką, kai prisimindami švenčiame kankinių kančios sukakčių dienas.²⁰

Taigi galima teigti, kad apie III a. vidurį kankinių kultas jau buvo nusistovėjęs; jis jau buvo įgavęs specifines formas ir buvo praktikuojamas visos Bažnyčios. Jis turėjo savitas ir apibrėžtas nuostatas, kurias galima išvardyti šitaip:

¹⁹ Cyprian, „Ad Fortunatum“, in: *Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Latinorum*, III, 503; interneto prieiga: <http://archive.org/stream/corpuscriptoru16/wissgoog#page/n501/mode/2up>.

²⁰ *Ibid.*, III, 583.

- 1) mirties sukakties, t. y. *dies natalis* minėjimas, oficialiai ir iškilmingai švenčiamas Bažnyčios bendruomenės, vadovaujamos vyskupo ar vietos dvasininkų;
- 2) chronologinis sukakties laikas tiksliai žinomas ir patvirtintas tam, kad būtų paminėtas liturgijoje;
- 3) pagrindinis paminėjimas švenčiamas prie kapo, kur saugomi žemiški kankinio palaikai.

Anksčiau cituoti tekstai buvo studijuoti ir analizuoti kvalifikuotų mokslininkų, pradedant Benediktu XIV pirmame *De Servorum Dei Beatificatione et Beatorum Canonizatione* tome, paskui belgų bolandisto jėzuito t. Ippolito Dlehaye, baigiant šiandienos specialistų, tokių kaip t. Agostino Amore, dirbančiu Šventųjų skelbimo kongregacijoje. Galima daryti tokias bendras išvadas: kankinių vardai ir mirties datos būdavo žymimi liturginiuose diptikuose, kurie yra būsimų martirologijų ir liturginių kalendorių prototipai; tie patys vardai buvo laiškais išsiuntinėjami skirtingoms Bažnyčioms, kad vietos vyskupui leidus ir įgaliojus būtų švenčiami sukakčių minėjimai, taip įsteigiant kasmetinę šventę ar minėjimą; toks minėjimas buvo šiandieninės kanonizacijos atitikmuo, jis vykdavo į diptikus ir kanoninius tekstus įtraukiant vardus kankinių, kurie po to minimi, pripažįstami ir gerbiami kaip tikri kankiniai.

Kitaip tariant, krikščionybės pradžioje kankiniui kanonizuoti reikėjo vienintelio kriterijaus – jo kankinystės tikrumas, t. y. jo mirtis, išprovokuota neapykantos tikėjimui, laisvai prisiimta dėl meilės Kristui, ir jo minėjimas per liturginį susirinkimą.

VIENUOLINIS GYVENIMAS IR KANKINYSTĖ

Po Konstantino taikos ejęs periodas davė pradžią stipriai teologinei kankinystės, taip paplitusios pirmaisiais krikščionybės amžiais, analizei. Pamokymai ir panegirikos kankinių tema (Bazilijaus

Didžiojo, Grigaliaus Nysiečio, Jono Auksaburnio, Euzebijaus Cezariečio, Asterijaus Amasiečio, Hezekijo iš Jeruzalės) prisidėjo, kad anksčiau išvardyti elementai ėmė skverbtis į kankinystės temos interpretacijas ir plėtoti platesnę sampratą.

Kankinystės samprata kaip liudijimas, kaip auka, kaip eucharistija, kaip simbolinis ženklas, labai konkretus kūno paaukojimas, kaip nesąlygiškas savo gyvenimo paaukojimas staigiai paplito visame *orbis christianus antiquus*. Gana greitai vienuolinis gyvenimas buvo pradėtas vertinti kaip kankinystės atmaina; t. y. kaip būdas, leidžiantis visą savo gyvenimą koncentruoti vieninteliam iš tikrųjų reikalingam dalykui patirti ir liudyti: Viešpačiui Kristui. Šv. Atanasas rašė „Šv. Antano gyvenime“:

Kai galiausiai persekiojimas liovėsi ir palaimintasis vyskupas Petras patyrė kankinystę, Antanas išvyko ir vėl pasitraukė į savo vienuolyną, ir ten kas dieną buvo kankinys savo sąžinės akivaizdoje, ir kovojo tikėjimo kovas.²¹

Diadokui iš Fotikėjos priskiriamame veikale „Šimtas skyrių apie dvasinį tobulumą“ (*Capita centum de perfectione spirituali*) irgi pritariama panašiam principui: tobulumas – tai savo kūno paaukojimas dėl Kristaus, pasiekiamas kankinyste. Kas neturi tokios galimybės, tam lieka kankinystė be kraujo, pasiekiamas askeze. Kankinių pavyzdys ir liudijimas skatina praktikuoti dorybes kasdiene askeze, suprantama kaip Dievo meilės liudijimo forma. Tai, ką kankiniai patyrė per labai trumpą laiką, išgyvendami nežemišką Kristaus buvimo jėgą, nepašaukti kraujo kankinystei krikščionys gali patirti kasdienėmis dorybių paieškomis, susitikdami Viešpatį ir vienydamiesi su Juo, šalia paprasto tikrai žmogiško gyvenimo, gyvenamo pagal Evangeliją, liudydami palaiminimus bei iš jų kylančią laisvę. Į pašvęstąjį gyvenimą, įvairias jo formas tradicija žvelgė kaip į labai stipraus kankinių

²¹ Atanasas Aleksandrietis, *Antano gyvenimas*, iš graikų k. vertė Robertas Dabkevičius OSB, Palendriai: VŠĮ Palendriai, 2016, p. 121.

liudijimo tąsa. Ir ne tik dėl to, kad toks gyvenimo būdas reiškia visišką pasiaukojimą ir radikalų Kristaus pasirinkimą, bet veikiau dėl to, kad tai savotiškas *lengvatinis* pasirinkimas, kai Viešpačiui pavedama viskas ir visi. Gyvenant tokį gyvenimą skelbiamas Jo karališkumas ir liudijama Jo viską palaikanti galia. Tokiu būdu krikščionių gyvenimas tampa kankinių patirčių tąsa ne dėl savo herojiškumo, – tai nėra vienintelis sunkus gyvenimo būdas!, – bet dėl to, kad jis geriausiai parodo Dievą ir jo meilę per gyvenimo patirtį. Dorybės, kurių reikėjo kankiniams, kad šie paliudytų Kristų, reikalingos ir pašvęstajam, kad galėtų tinkamai skelbti Jį gyvenimu.

Pats faktas, kad paprasta liaudis su ypatingomis viltimis ar net tikrumu pašvęstųjų prašo maldų, tikėdamiesi, kad „jos bus labiau išklausytos“ (neverta į tai žiūrėti skeptiškai), rodo, kad dauguma krikščionių mano pašvęstuosius turint ypatingą, tiesioginį ryšį su Viešpačiu, jie yra artimesni, jų labiau išklausoma. Lygiai taip buvo prašoma ir kankinių užtarimo, kad maldos būtų išklausytos. Kankinystės patirtis ir jos teologinė bei dvasinė patirtis tampa kitų krikščionio gyvenimo patirčių pagrindu, radikalumas pasirenkant gyvenimą pagal Evangeliją tampa krikščioniško gyvenimo matu.

Taigi kankinystė suprantama kaip aukščiausias Dievo meilės Kristuje liudijimas, patvirtintas gyvenimu. Iš šio kankinystės hermeneutinio branduolio galima plėtoti mąstymą apie krikščioniško liudijimo visur ir visada, taip pat ir šiandienos pasaulyje, reikšmę.

KANKINYSTĖS TEOLOGIJA

Iš gausios nuo II a. atsiradusios literatūros apie kankinystės patirtis ir iš paskatinimų tiems, kas turėjo ją patirti kaip visi, kurie sekė Kristumi iki galo, kyla keletas temų, kurias turime išryškinti norėdami suprasti, koku būdu, kalbant teologiškai, gali būti išreikšta ši kankinystės forma.

KRISTOLOGINĖ KANKINYSTĖS PRASMĖ

Žiaurią mirtį, patirtą dėl neapykantos tikėjimui, kankinyste padaro mokinio identifikavimasis ir susivienijimas su Kristumi, nes Jėzus Kristus yra vienintelis *liudytojas*, kurio liudijimas autentiškas ir vaisingas: Dievo, Jo meilės tikrovės ir Jo išlaisvinančio gyvenimo liudijimas. Iš tiesų kankinystės esmė – ne mirties „tipas“ ar veiksmų herojiškumas, bet meilė Kristui, tos meilės praktikavimas ir iš jos kylantys pasirinkimai.

Ši ryšį kiekvienas kankinystei pašauktas krikščionis išgyvena skirtingai, priklausomai nuo savo jautrumo, temperamento, egzistencinės situacijos, bet net jei tam tikri aspektai skiriasi, esmė lieka ta pati.²²

Dėl nepaprasto kankinio ryšio su Viešpačiu Kristumi kankinystė turi ypatingą *kristologinę* plotmę. Kankinystė yra aukščiausias tikėjimo aktas, paskatintas meilės. Būtent meilės aspektas yra svarbus ir lemiamas kriterijus, sprendžiant, ar kankinystė įvyko, ar ne, greta to, kad atkreipia dėmesį į Evangelijos branduolį – meilę, jis geriausiai matomas šiandieniniam pasauliui, kai likę labai mažai tikrumo ir diskutuojamos visos vertybės. Šis aspektas gali tapti puikia proga iš naujo atrasti egzistencijos esmę ir pagrindą: meilę. „Taigi dabar pasilieka tikėjimas, viltis ir meilė – šis trejetas, bet didžiausia jame yra meilė“ (*1 Kor* 13, 13). Reikia prisiminti, kad „ištikimasis kankinys“ Kristus prisikėlė turėdamas kančios ženklus, gyvas ir šlovingas (žr. *Lk* 24, 39 ir t.; *Apr* 5, 6; *Apr* 1, 18; *Apr* 7, 55). Tokia tikrovė leidžia tvirtinti, kad kankinys gavo tikrą gyvybę ir yra jos nešėjas. Tik mirusio ir prisikėlusio dėl mūsų Jėzaus Kristaus auka įprasmina kankinystę ir padaro ją įmanomą pasiekti žmonėms, perkeisdama jų gyvenimą į amžiną ir vertingą bei leisdama jiems dalyvauti pagrindinėje išikūnijimo dimensijoje: kančioje ir mirtyje, po kurių eina prisikėlimas.

²² Mirella Susini, *Il martirio cristiano. Esperienza di incontro con Cristo. Testimonianza dei primi tre secoli*, Bologna: EDB, 2002, p. 131.

Kalbant apie kankinystę reikia būti atsargiems, kad į antrą planą nenustumtume teisingumo ir apgailėtinos priespaudos. Kankinystė gimsta kaip šventas neramių situacijų vaisius: vykstant persekiojimams, prievartai, žmogaus orumo pažeidinėjimams, ypač Dievo vaikų identiteto niekinimui. Ir jei Kristus dalyvauja kankinystėje iškilmingai paskelbiant to kankinio vardą, šis liudijimas tampa didis ir veiksmingas, herojiškas dėl atiduotos gyvybės, o tas pats radikalus neteisingumas, gimdantis kankinius, tebegyvuoja, su juo turi būti kovojama. Be anksčiau minėtos patirties, dar esama troškimo *imituoti Kristų* ir būti vienybėje su Juo. Dar kartą šv. Ignatas mums sako: „Jei mes laisvai nepasirenkame Kristaus dėka mirti jo kančioje, mumyse nėra jo gyvenimo“²³.

Polikarpas rašė, kad kankiniai yra tie, kurie „esate priėmę tikrosios meilės atvaizdus“²⁴. Taigi imituoja Kristų jo *begalinėje* meilėje mums. Tai reiškia sekti Jėzumi taip, kaip jis visus kvietė savo kančios išvakarėse: „Pasilikite mano meilėje! [...] Tai mano įsakymas, kad vienas kitą mylėtumėte, kaip aš jus mylėjau“ (*Jn* 5, 9.12), specialiai klausdamas Petro, ant kurio bus pastatyta Viešpaties Bažnyčia: „Simonai, Jono sūnau, ar myli mane labiau negu šitie?“ (*Jn* 21, 15).

Troškimas imituoti Kristų kyla iš gautos kankinio charizmos. *Charizma*, – dvasinė dovana, t. y. Dievo meilė, – išrinktą žmogų paliečia tam tikru būdu. Netgi galime sakyti, kad kankinystė ir kankinystės troškimas tampa Dievo meilės patirtimi, degančia mokinio širdyje.

Žvelgiant į liudijimus apie skirtingus kankinius išryškėja dar viena svarbi tema: *Kristaus buvimas juose*. Jis apreiškia savo galią jų silpnume, dažnai netgi neįprastais būdais. Pavyzdžiui, Blandinos,

²³ Šv. Ignatas Antiochietis, „Laiškas magneziečiams“, in: *Bažnyčios Tėvai*: Antologija, sud. D. Alekna ir V. Ališauskas, Vilnius: Aidai, 2003, p. 55.

²⁴ Polikarpas Smirnetis, „(Antrasis) laiškas filipiečiams“, in: *Katalikų kalendarius žinynas 1988 (B)*, Kaunas-Vilnius: Lietuvos vyskupų konferencijos leidinys, 1988, p. 195.

vienos iš Liono kankinių, atvejis. Ji buvo silpna, bejėgė mergaitė, tačiau „pasirodė tokia ištverminga, jog kankintojai netekdavo jėgų ir labai pavargdavo [...] šventoji kankinė kaip narsus karys iš tikėjimo išpažinimo sėmėsi naujų jėgų. Ją stiprino, teikė tvirtybės ir malšino skausmą žodžiai: „Esu krikščionė. Mes nedarome nedorų darbų.“²⁵ Tokį pat reiškinį patvirtina kitos kankinystės aprašymas: „Arčiausiai stovintys žiūrovai matė, kad jis šypsojosi. Nustebę jo klausė: „Kodėl šypsaisi?“ Palaimintasis atsakė: „Mačiau Viešpaties šlovę ir esu džiaugsmė. Štai pagaliau aš laisvas, nepatirsiu daugiau jūsų menkystės““.

Kankinių patiriamos vizijos ir pranašystės atrodo normalus reiškinys, kankinami jie drąsiai ir galingai liudija ir taip pamoko. Apie tai pasakoja užrašytos istorijos. Taip nutinka, nepaisant fakto, kad kankinio didžiausia charizma išlieka *su Kristumi suvienijanti meilė*. Apie Viešpaties buvimą kankiniuose, pasiruošusiuose už jį atiduoti savo gyvybę, labai įdomiai paliudija Perpetua, kuri pagimdė kalėjime prieš nukankinimą. Perpetuai kenčiant gimdymo skausmus vienas kalinių ją provokavo klausinėdamas, kaip ši galėsianti pakelti kankinystės kančias, kai šitaip kankinasi gimdydama. Bet ji atsakė: „Dabar aš kenčiu savo kančią: ten bus kitas manyje, kuris kentės už mane, kad aš atsidočiau kankinama dėl jo“.

GLAUDUS EUCHARISTIJOS IR KANKINYSTĖS RYŠYS

Tai paaiškina ir glaudų ryšį tarp *kankinystės ir Eucharistijos*, mums save dovanojančio Kristaus meilės sakramento. Ypač Ignotas ir Polikarpas pabrėžia šį elementą, kuriuo ir išreiškia savo išgyvenamos patirties anapusinę dimensiją. Per Eucharistiją dalyvaujame prisikėlusio Kristaus gyvenime ir pasiruošiamo prisikėlimui, tačiau

²⁵ Euzebijas Cezarietis, *Bažnyčios istorija*, Vilnius: Logos knyga, 1993, p. 149.

taip pat dalyvaujame ir jo kančioje, ir meilėje, kuria jis mus mylėjo. Šv. Ignotas rašo:

Eucharistija yra mūsų Išganytojo Jėzaus Kristaus kūnas, kentėjęs už mūsų nuodėmes ir Tėvo maloningiausiai prikeltas iš numirusių. [...] Verčiau jie [Smirnos gyventojai] darytų meilės darbus, kad patys galėtų prisikelti²⁶.

Jo meilė Eucharistijai ir tapatinimasis su eucharistiniu Kristumi ypač išreikšti „Laiške romiečiams“:

Aš esu Dievo kviečiai ir būsiu sumaltas žvėrių dantimis, idant tapčiau gryna Kristaus duona. [...] Aš nenoriu gendančio valgio ar šio gyvenimo smagumų. Aš trokštu Dievo duonos, tai yra iš Dovydo sėklos gimusio Jėzaus Kristaus kūno. Aš trokštu ragauti jo kraujo, kuris yra nemirtingoji meilė²⁷.

Čia matomas tiesioginis ryšys tarp savo gyvybės dovanojimo iš meilės Kristui ir mums save dovanojančios Kristaus meilės. Kankinystė yra reali patirtis, tiesiogiai siejanti su Dievo Sūnumi, mirusiu ir prisikėlusiu dėl mūsų. Galima sakyti, kad kankinystė kankinį daro *kristišką* arba *eucharistišką*. Kankinystė be Eucharistijos neįmanoma: tokia ekstremali, save dovanojanti meilė neįmanoma, jeigu jos nesustiprina save atiduodančio Dievo meilė.

Šiuo aspektu labai įdomus Polikarpo kankinystės pasakojimas, kur jam į lūpas įdedama liturginio prieskonio turinti malda, primenanti eucharistinę, su aliuzija į eucharistinį slėpinį, kurį jis rengiasi švęsti su savo paties kūnu:

angelų, galybių bei visų kūrinių ir visos teisiųjų giminės, gyvenančios tavo akivaizdoje, Dieve! Šloviniu tave, kad šią dieną bei šią valandą teikeisi mane priimti į kankinių būrį, idant turėčiau dalį tavo Kristaus taurėje amžinojo gyvenimo prisikėlimui su siela ir kūnu Šventosios

²⁶ Šv. Ignotas Antiochietis, „Laiškas smirniečiams“, in: *Bažnyčios Tėvai: Antologija*, sud. D. Alekna ir V. Ališauskas, Vilnius: Aidai, 2003, p. 64.

²⁷ Šv. Ignotas Antiochietis, „Laiškas romiečiams“, p. 59–61.

Dvasios negendamybėje. Tebūsiu kartu su jais šiandien priimtas tavo akivaizdon kaip miela ir priimtina auka.²⁸

Toliau pasakojime rašoma, kad laužo liepsna nepalietė Polikarpo kūno, apsupo jį tarsi arka, o jis stovėjo viduje: „ne kaip degantis kūnas, bet kaip kepama duona“²⁹. Kankinys, apibūdinęs save kaip *konsekravimui skirtą ostiją*, paaukvoja Dievui gyvybę susivienijęs su Vienatiniu Sūnumi. Iš tekstų, su kuriais susipažinome, galima suprasti, kad tai, kas slaptingu būdu dovanojama Eucharistijoje, – Kristaus gyvenimas, turintis tapti mūsų širdies dalimi, – kankinystėje tampa tikrove, kai Dievo malonės palaikomas žmogaus gyvenimas perkeičiamas į Dievui malonią auką, ir sukuria ypatingą erdvę Kristaus galybei pasireikšti. Tai kankinystės vaisingumas.

EKLEZIOLOGINĖ KANKINYSTĖS DIMENSIJA

Bažnyčia labai brangina kankinius, tarp jų egzistuoja ypatingas ryšys. Kankiniai ypatingu būdu išreiškia Kristaus buvimą Bažnyčioje, jie yra privilegijuoti Išganytojo atvaizdai, jie skelbia amžinąjį išganyką ir Bažnyčiai perduoda specifinę meilės dinamiką. Jėzaus Kristaus ir liudytojo ryšys jokių būdu nėra pakibęs ore. Jis gimsta ir yra įprasminamas konkrečioje aplinkoje, Bažnyčios bendruomenėje, jos vietinėje istorijoje ir specifikoje, paskui ir visuotinėje Bažnyčioje. Analizuojant ir interpretuojant kankinių istorijas, jų fizines kančias, galima aiškiai pastebėti, kad individualūs veiksmai, asmeninio tikėjimo ir meilės motyvai išreiškia bendruomenės tikėjimą ir tą bendruomenę formuoja. Būtent dėl to kankinystė Bažnyčioje užima ypatingą vietą ir yra nepakeičiama. Asmeninis atskiros tikinčiojo veiksmas tampa veiksmu visos bendruomenės, iš kurios tikintysis yra kilęs ir su kuria identifikuojasi. Būtent dėl to galima kalbėti apie ypatingą, abipusę įtaką tarp vietinės bend-

²⁸ „Šv. Polikarpo, Smirnos vyskupo, kankinystė“, p. 74.

²⁹ *Ibid.*

ruomenės ir kankinio. Iš pradžių bendruomenė padeda formuotis kankinio asmenybei, o įvykus kankinystei, kankinys, būdamas naujo gyvenimo amžinoje garbėje dalininkas, stiprina bendruomenę, iš kurios yra kilęs, ir ją drąsina karštai liudyti tikėjimą. Šitaip išsiskleidžia tiesa apie šventųjų, t. y. tų, kurie jau pasiekė išgelbėtųjų garbę, užtarimą ir pagalbą.

Toks abipusis santykis parodo, kad kankinys niekada neveikia asmeniškai, savo asmeniniu sprendimu, atskirai nuo Bažnyčios. Jis visada veikia kartu su tikėjimo broliais ir priima kankinystę kaip išskirtinį paties Viešpaties duotą pašaukimą. Toks glaudus ryšys tarp kankinytės ir „vargų papildymo“ (*Kol 1, 24*) parodo, kad atskirų narių ar visos Bažnyčios bendruomenės patirta kančia nėra „atskiras skyrius“, susijęs su tam tikra istorine epocha, tačiau užpildo dabartį ir laukia ateityje. Kitaip tariant, liudydama Kristaus tiesą pasauliui, Bažnyčia nuolat gimdys kankinius, ir kuo aiškesnis bus liudijimas, tuo ryškesni bus kankinysčių veiksmai. Taip yra dėl to, kad ir Kristus, ir Bažnyčia pasauliui yra prieštaravimo ženklai, ir kiekvienas kankinys, kuris vienijasi su Nukryžiuotuoju ir Bažnyčia, irgi yra toks ženklas. Jonas Paulius II, analizuodamas kankinytės moralinio heroizmo aspektą ir akcentuodamas pedagoginę jos dimensiją, 1993 m. rugpjūčio mėn. laiške „*Veritatis splendor*“ rašė:

Galiausiai kankinytė yra *puikus Bažnyčios šventumo ženklas*: mirtimi paliudyta ištikimybė šventam Dievo įstatymui yra iškilingas skelbimas ir misionieriškas įsipareigojimas *usque ad sanguinem*, idant moralinės tiesos spindėjimas neužtemtų asmenų ir visuomenės papročiuose ir mąstysenoje. Toks liudijimas ypač vertingas, nes ne tik pasauliečių visuomenėje, bet ir Bažnyčios bendruomenėse padeda išvengti pavojingiausios krizės, kuri gali ištikti žmogų – *gėrio ir blogio susimaišymo*, neleidžiančio nustatyti ir palaikyti individų ir bendruomenių moralinę tvarką. Kankiniai ir apskritai visi šventieji iškalbingu ir patraukliu moralinės tiesos spindėjimo visiškai perkeisto gyvenimo pavyzdžiu apšviečia visas istorijos epochas, žadindami moralės supra-

timą. Be išlygų liudydami gėrį, jie tampa gyvu priekaištu tiems, kurie peržengia įstatymą (plg. *1Sm* 2, 12), ir primena nuolat aktualius pranašo žodžius: „Vargas tiems, kurie pikta vadina gėra, o gėra – pikta, kurie tamsą verčia šviesa, o šviesą – tamsa, kurie kartumą verčia saldumu, o saldumą – kartumu!“ (*Iz* 5, 20). (Nr. 93)

Kankinys yra asmuo, kuris tapatindamasis su Bažnyčia už ją meldžiasi ir už ją aukoja savo kančias, tampa gyva katecheze, iliustruojančia vertybių hierarchiją. Jis vykdo specifinę diakono tarnystę: nuolat užtaria pas Dievą ir maldauja malonių tiems, kurie dar yra piligrimai Dievo karalystės link.

KANKINIAI – BAŽNYČIOS VIENYBĖS UŽTARĖJAI

Kankiniai vadinami ir *kvalifikuočiausiais* Kristaus liudytojais. Šiuo klausimu Origenas rašo:

Kas visokeriopai stengdamasis liudija žodžiu ar darbu tiesą, tas turėtų būti vadinamas liudytoju. Tačiau brolių bendruomenėje, paliestoje dvasios tvirtybės tų, kurie kovojo už tiesą ir dorybes iki mirties, atsirado paprotys vadinti „kankiniais“ tik tuos, kurie religijos slėpinį paliudijo praliedami kraują.³⁰

Kankinių liudijimas atskleidžia Kristaus išganymo žinią. Moterų, jaunuolių, senolių ir kitų trapių kūrinių liudijimuose pasireiškia Dievo visagalybė. Kankinystė skelbia apie galimybę turėti viltį Dievuje, kurio jėga palaiko nuolankiuosius ir visada nugalį. Kankinys nėra nugalėtas, bet nugalėtojas. Jis praranda savo gyvybę, tačiau daugelis jo dėka atsiverčia. Ir tada jo gyvenimu sustiprinama tai, kas Bažnyčioje vadinama vienybe.

Kai kada kankinių liudijimas jautriai paliečia ir pagonių, net persekiotojų širdis. Kankiniai – patys *veikliausi* užtarėjai Bažnyčioje, sektiniausi pavyzdžiai, savo autoritetingu liudijimu galintys

³⁰ *Commentarium in Ioannem*, II, 28.

prisidėti prie Bažnyčios susitaikymo ir vienybės. Dar prieš mirtį, kalinčiais jais ypač rūpindavosi bendruomenės. Netgi lenktyniauta, kas labiau padės jiems nepritekliuose. Įdomu tai, ką pop. Jonas Paulius II 1994 m. parašė apaštaliniaame laiške „Tertio millennio adveniente“ apie ryšį tarp kankinystės ir Bažnyčios, tarp kankinio kančių ir Bažnyčios kančių, apie kankinių užtarimą ir Bažnyčios vienybę. Jis pabrėžė šventųjų, ypač kankinių, kulto ekumeniškumą:

Pirmojo tūkstantmečio Bažnyčia gimė iš kankinių kraujo: „*Sanguis martyrum – semen christianorum*“. Su Konstantinu Didžiuoju susiję įvykiai nebūtų garantavę Bažnyčios išsiplėtimo pirmajame tūkstantmetyje, jei nebūtų buvę *pirmųjų krikščionių kankinių pasėtos sėklos ir jų šventumo lobyno*. Antrojo tūkstantmečio pabaigoje *Bažnyčia vėl tapo kankinių Bažnyčia*. Tikinčiųjų – kunigų, vienuolių ir pasauliečių – persekiojimai įvairiose pasaulio šalyse atnešė gausią kankinių sėją. Kristaus liudijimas iki kraujo išliejimo tapo bendru katalikų, stačiatikių, anglikonų ir protestantų paveldu, kaip pabrėžė popiežius Paulius VI Ugandos kankinių kanonizacijos pamoksle.

To *liudijimo negalima pamiršti*. Pirmųjų amžių Bažnyčia, nors ir patirdama rimtų organizacinių sunkumų, sugebėjo kankinių liudijimus įamžinti atitinkamuose martirologuose. Amžiams bėgant, jie buvo nuolat papildomi, ir Bažnyčios šventaisiais ir palaimintaisiais buvo paskelbti ne tik kankiniai, bet ir tikėjimo mokytojai, misionieriai, išpažinėjai, vyskupai, kunigai, mergelės, sutuoktiniai, našlės ir vaikai.

Mūsų amžiuje vėl atsirado kankinių – tai dažnai neįvardyti, beveik „*nežinomi kariai*“, kovoję už *didį Dievo reikalą*. Kiek įmanoma, jų liudijimas Bažnyčioje neturi būti prarastas. Kaip pasiūlė Konsistorija, *vietinėms Bažnyčioms dera padaryti viską, kad kankiniai nebūtų pamiršti*, – būtina surinkti visą įmanomą dokumentaciją. Tai bus iškalbingas ekumeninis liudijimas. *Šventųjų, kankinių ekumenizmas* labai įtikinamas. *Communio sanctorum* balsas yra garsesnis už susiskaldymų keliamą triukšmą. Pirmųjų šimtmečių *martyrologium* buvo šventųjų kulto pagrindas. Skelbdama ir gerbdama savo sūnų ir dukterų šventumą, Bažnyčia aukštino Dievo garbę; gerbdama kankinius, ji gerbė Kristų, jų kankinystės ir šventumo šaltinį. Vėliau susiklostė kanonizacijos praktika, iki šiol gyvuojanti Katalikų ir Stačiatikių

Bažnyčiose. Tos kanonizacijos liudija *gyvumą vietinių Bažnyčių*, kurių skaičius nuo pirmųjų krikščionybės amžių labai išaugo. Ant trečiojo tūkstantmečio slenksčio didžiausia pagarba, kurią visos Bažnyčios gali rodyti Kristui, – tai skelbti Visagalio Atpirkėjo buvimą tikėjimo, vilties ir meilės vaisiais, subrandintais vyrų ir moterų, priklausančių skirtingoms rasėms ir tautoms ir sekusių Kristumi įvairiomis krikščioniškojo pašaukimo formomis.

Apaštalų Sostas trečiojo tūkstantmečio perspektyvoje turės *atnaujinti visuotinės Bažnyčios martirologus*, didžiausią dėmesį skirdamas šventumui tų, kurie *mūsų laikais* pilnutinai gyveno Kristaus tiesa. Ypač reikia skatinti pripažinimą herojiškų dorybių tų vyrų ir moterų, kurie *Santuokoje* įgyvendino savo krikščioniškąjį pašaukimą: tvirtai tikėdami, kad ir šioje būsenoje šventumo vaisiai yra gausūs, turime pasirinkti tinkamiausius būdus, kaip tuos vaisius surasti ir juos pateikti Visuotinei Bažnyčiai bei naujoms sutuoktinių kartoms. (Nr. 37)

Kankiniai ypatingu būdu prisirišę prie Kristaus ir jo Bažnyčios, ir kankinystė yra jų įnašas į „Kristaus kankinystę Bažnyčios kūne“³¹. Jie visavertiškai dalyvauja ne tik Bažnyčios kančiose, bet ir jos baimėse ir matomos vienybės troškime.

ESCHATOLOGINĖ KANKINYSTĖS DIMENSIJA

Be to, kas paminėta, kankinystė turi ir eschatologinę reikšmę, nes mirties momentu įvyksta *parusia*. Šv. Paulius rašo: „Aš manau, jog šio laiko kentėjimai negali lygintis su būsima garbe, kuri mumyse bus apreikšta“ (*Rom* 8, 18). Kankiniai, savo noru keliaujantys į mirtį, yra tikri, kad šiuo būdu įvykdys Dievo valią ir Jį pašlovins. Šis regimas ženklas, susietas su kančia, nesąlyginiu savęs dovanojimu ir išsižadėjimu, išryškina gyvenimo, kuris yra viena brangiausių Dievo dovanų, reikšmingumą. Kita vertus, atsiskleidžia ir faktas, kad gyvybės išsaugojimas nėra absoliuti vertybė. Tai reiškia, kad egzistuoja

³¹ Nicola Bux, *Perché i cristiani non temono il martirio*, Casale Monferrato: Piemme, 2000, p. 138.

tam tikra vertybių hierarchija, kuria tam tikromis aplinkybėmis galima, verta ir netgi privaloma vadovautis. Būtent šiame kontekste atsiranda formuluotės „dėl Kristaus“ ir „Kristaus vardu“. Kankinystė nėra desperatiškas šuolis į nežinomybę ar į niekur, ji parodo tikrą santykį su Jėzumi Kristumi, tikėjimą jo pergale prieš mirtį. Tai yra krikščioniškos vilties pamatas, leidžiantis pamatyti toliau, pasiekti gelmes, įgalinantis į viską žvelgti plačiau negu žemiško gyvenimo horizontas. Čia ir vėl turime prisiminti kankinamą šv. Steponą, kuris pilnas Šventosios Dvasios pakėlė akis į dangų ir mirdamas kankinio mirtimi išpažino tikėjimą: „Štai regiu atsivėrusį dangų ir Žmogaus Sūnų, stovintį Dievo dešinėje“ (*Apd* 7, 56).

Kankinys visa savo esybe atsigręžęs į tai, kas turi tuojau įvykti, ir į tai, kas yra anapus mirties. Savo *visio beatifica* patirtyje kankinys tarsi pasitraukia iš žemės ir išgyvena būsimą susivienijimą su Kristumi. Būtent dėl to jis gali išpažinti tikėjimą ir atleisti jį žudantiems piktadariams.

Kankinys žino, kad mirtis nėra pabaiga, bet, kaip sakoma Mišių liturgijoje, nauja pradžia: „Gyvenimas, Viešpatie, Tavo ištikimiesiems tik pasikeičia, bet nenutrūksta“; žemiškojo gyvenimo būstui suirus tie, kurie išpažino tikėjimą Dievu savo veiksmais, ras Jame amžinuosius namus.

KANKINYSTĖ KAIP „NAUJAS KRIKŠTAS“

Nepakrikštytieji kankinystę išgyvena kaip *pirmąjį kraujo krikštą*. Krikštas atveria duris *agapei*, suvienija su Kristumi – kankinystė ši ryšį patvirtina ir išstobulina jau turimo krikšto atveju, o kai žmogus dar nekrikštytas, bet trokšta krikšto, jį atstoja. Iš graikų šeimos kilęs Origenas, kuris vadinamas vienu iš svarbiausių pirmųjų trijų amžių krikščionių teologu ir rašytoju, buvęs Aleksandrijos „katechetikos mokyklos“ (*Didaskaleion*) vadovas, apmąstęs perėjimą iš pagoniškos filosofinės sistemos į krikščionybę ir kūręs pirmą didžiąją krikščioniškos filosofijos sistemą, su jam būdingu užsidegimu rašė:

Tik kraujo krikštas nuplauna geriau už krikštą vandeniu. [...] Galime sakyti, kad vandens krikštu nuplaunamos praeities nuodėmės, o kraujo krikštas panaikina ir būsimas nuodėmes. Ten nuodėmės paimamos, čia panaikinamos.³²

Taigi kraujo krikštas, kai Dievas to nori, yra tobulesnis ir, be jokios abejonės, labiau išbaigtas. Apie tai rašo romėnas Kiprijonas (210–258 m.), Kartaginos vyskupas ir kankinys, Bažnyčios mokytojas. Jis pabrėžė labai glaudų krikšto ir kankinystės ryšį:

Mes, kurie Viešpačiui leidus suteikėme tikintiesiems pirmąjį krikštą, tik ruošiame kiekvieną tikintįjį priimti kitą, aiškindami ir mokydami, kad tas antrasis krikštas yra aukštesnė malonė, didesnės galios, vertingesnės garbės, krikštas, kuriuo krikštijami angelai, krikštas, kuris džiugina Dievą ir jo Kristų, krikštas, po kurio daugiau nenusidedama, krikštas, kuriame išsipildo mūsų tikėjimas, krikštas, po kurio palikus pasaulį susivienijama su Dievu.³³

Gautas krikštas, be abejonės, labiau įtikina dėl herojiškumo saugant vertybes, visų pirma tikėjimą, išreikštą meile. Juk kalbama apie gyvybės išsižadėjimą, t. y. apie tai, ką žmogus turi brangiausio, kad vedami meilės Dievui ir palaikomi tvirtumo dorybės patvirtintų savo tikėjimą. Reikia pastebėti, kad herojiški poelgiai nėra privalomi, bet kankinystė, kai tik tokia proga pasitaiko, krikščioniui nėra pasirinktinė, nes tas, kuris vengdamas mirties išsižada tikėjimo, padaro sunkiausią nuodėmę.

KANKINYSTĖS SUBJEKTAS

Kankiniu gali būti paskelbtas tik tas, kas mirė būdamas Katalikų Bažnyčios narys – pakrikštytas, krikšto siekiantis ir jam besiruošiantis, arba kankinystės (kraujo krikšto) visiškai inkorporuotas į

³² Origene, *Homiliae in Iudices*, VII, 2.

³³ Cipriano, *A Fortunato (Esortazione al martirio)*, 4, [in:] T. Baumeister, *La teologia del martirio nella Chiesa antica*, Torino: SEI, 1995, p. 157.

Bažnyčia. Kankinių byloje reikia atsižvelgti į tai, ar mirtis buvo paskirta ir priimta dėl meilės Kristui. Beatifikacijos ar kanonizacijos bylos procesui neturi įtakos faktas, kad Dievo Tarnas savo gyvenime buvo padaręs kokių nors nuodėmių ar kad gyveno įprastinėje nuodėmės būsenoje. Savo gyvybės paaukojimas, – tai ir yra kankinystė, – visiškai ištrina (kaip ir krikštas) bet kokią praeities nuodėmės ar kaltės dėmę. Kita vertus, tikra ir tai, kad kankinystė yra malonė, kurią Viešpats paprastai suteikia tiems, kurie ypatingomis savo gyvenimo pastangomis jos nusipelnė.

Kad Popiežius oficialiai paskelbtų kankiniu, būtina kanonizacijos proceso metu surinkti pakankamai įrodymų, kad prievartinė mirtis ne tik ištiko dėl tikėjimo, bet kad kankinystės garsas yra pakankamai plačiai pasklidęs Dievo tautoje, kad ji minimame asmenyje mato kankinį ir į jį kreipiasi užtarimo, norėdama gauti malonių ir dvasinių bei materialinių gėrių. Tokiu būdu norima pabrėžti konkrečios vietinės Bažnyčios svarbą. „Bendruomenė visada dalyvauja vieno iš savo narių kankinystėje; būtent dėl to tik ji gali suprasti to liudijimo mastą ir pripažinti jį tikros krikščioniškos meilės paliudijimu.“³⁴ Labai svarbu, kad tas garsas būtų kilęs spontaniškai, o ne dirbtinai išprovokuotas. Toks visuomeninis žinomumas yra socialinis reiškinys, kuris užtvirtina tikinčiųjų įsitikinimą, kad šiuo klausimu jų nuomonė sutampa su Popiežiaus ir Visuotinės Bažnyčios nuostata dėl kanonizuojamojo ar beatifikuojamojo.³⁵ Vietinė Bažnyčia labai gerai jaučia, ar tikintysis patyrė prievartinę mirtį dėl „Evangelijos tiesos“, ar dėl kitų priežasčių. Ji pajėgi tai pajusti, nes joje būsimasis kankinys gimsta, bręsta ir ruošiasi kankinystei. Tad Bažnyčios vaidmuo yra patvirtinti jį esant ištikimą Kristaus liudytoją.

³⁴ Rino Fisichella, „Martirio“, in: *Dizionario di Teologia Fondamentale*, a cura di R. Latourelle e R. Fisichella, Assisi: Cittadella, 1990, p. 680.

³⁵ Žr. José L. Gutiérrez, *Studi sulle cause*, p. 294; Rolando Zera, *La fama di santità. Fondamento morale e rilevanza giuridica*, Crotone: Gloria, 1984; Fabian Veraja, *Le cause di canonizzazione dei Santi*, Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana, 1992, p. 25–29.

MATERIALŪS IR FORMALŪS KANKINYSTĖS ELEMENTAI

Iš to, kas aukščiau pasakyta, galima suprasti, kad kankinystė be jokios abejonės yra įtikimiausias herojiškumo ženklas ginant vertybes, o ypač tikėjimo, išgyvento meilėje. Kankinys atsisako savo gyvenimo, t. y. to, ką žmogus turi brangiausio, kad patvirtintų savo tikėjimą, tam jį pastūmėja meilė Dievui, palaiko tvirtybė ir t. t. Kankinystė yra dorybių ženklas, tačiau tai nereiškia, kad prieš išliedamas kraują dėl Viešpaties jis būtų tas dorybes herojiškai praktikavęs. Žinoma, daugeliu atvejų taip ir būna, tačiau ne visada. Labai dažnai pažymima, kad jei nepaskelbiama kankiniu, galima vykdyti procesą paskelbti išpažinėju, ir tuo atveju kankinystė interpretuojama kaip herojiškai nugyvento gyvenimo dėl Kristaus karūnavimas. Greta šių atvejų, kurie susiję su žmonėmis, herojiškai gyvenime praktikavusiais dorybes, yra kankinių, kurie iki kankinystės negyveno labai herojiško gyvenimo, bet juose veikė Dievo malonė, įgalindama juos būti pasiruošusius ir vertus aukščiausio paliudijimo. Kankinystė gali panaikinti gimtąją nuodėmę ir tokiu būdu galioti kaip krikštas.

Yra trys svarbūs elementai, kurie charakterizuoja tikrą krikščionišką kankinystę ir kiekviename beatifikacijos ar kanonizacijos procese dėl jų privalo būti moralinis tikrumas: a) materialioji kankinystė; b) formalioji kankinystė *ex parte persecutoris* ir c) formalioji kankinystė *ex parte victimae*.

MATERIALIOJI KANKINYSTĖ

Pirmas – *materialusis elementas*, t. y. prievartinė mirtis, staigi arba ištikusi dėl įvairių nepriteklių ir žiauraus elgesio, patirta per tam tikrą laikotarpį. Nebūtina, kad auka mirtų staiga, svarbu, kad ji mirtų nuo patirtų žaizdų. Taigi kankiniais laikomi tie, kurie buvo kalinami, ištremti ir kitaip kankinami iki mirties, – tai turi būti mirties priežastis. Tai gali būti ir patirti mirtį sukėlę sužeidimai,

nors dar kurį laiką ir gyvenus. Taip atsitiko, pavyzdžiui, šv. Marijos Goretti atveju (1890–1902 m.), pal. kard. Aloysiuso Stepinaco (1898–1960 m.), pal. Władysława Findyszo (1907–1964 m.). Panašūs ir Dievo tarnų lietuvių vyskupo Teofiliaus Matulionio (1873–1962 m.) bei slovakų saleziečio kunigo Tituso Zemanio atvejai.

Dievo tarnas Teofilius Matulionis gimė 1873 m. birželio 22 d. Lietuvoje, Anykščių rajone. 1892 m. įstojo į Sankt Peterburgo kunigų seminariją ir 1900 m. kovo 4 d. buvo pašventintas kunigu. 1923 m., po įvairių pastoracinių vikaro ir klebono tarnysčių, pirmą kartą buvo suimtas drauge su vyskupu ir kitais 14 kunigų, pateikus kaltinimą, kad nepakluso įstatymui, neigiančiam Bažnyčios teises; praleido beveik dvejus metus skirtinguose Maskvos kalėjimuose. Popiežiaus valia vysk. Maleckis 1929 m. vasario 9 d. slapta suteikė vyskupo šventimus mons. Matulioniui, apie kuriuos dėl persekiojimų nebuvo pranešta net artimiausiems bendradarbiams.

1929 m. Matulionis buvo areštuotas antrą kartą; po ilgų apklausų buvo nuteistas 10 metų koncentracijos stovykloje Solovkuose. Vėliau vėl buvo nuteistas vieneriems metams priverstiniais darbais kalėjime Sankt Peterburgo miškuose be teisės gauti laiškus. Tik 1933 m., Lietuvai ir Sovietų Sąjungai apsikeičiant politiniais kaliniais, kartu su kitais kunigais vyskupas grįžo į Lietuvą. Tik tada buvo sužinota apie vyskupo šventimus. 1943 m. nominuotas Kaišiadorių vyskupu. 1944 m. sovietinė kariuomenė vėl okupavo Lietuvą, prasidėjo Lietuvos žmonių persekiojimai ir dvasinės kultūros niokojimas. Tarybos pirmininkui reikalaujant nesipriešinti genocidui ir palaikyti naująją valdžią vyskupas Matulionis griežtai pareikalavo laisvės palaikyti santykius su Šventuoju Sostu, religinio ugdymo ir religinės spaudos laisvės. Atsakymas buvo areštas, jau trečiasis, įvykęs 1946 m. gruodžio 18 d. Vyskupas buvo nuteistas praleisti 7 metus Oršos ir Vladimiro kalėjimuose. Po to vyskupui nebuvo leista grįžti į Lietuvą, jis buvo perkeltas į neigaliųjų įkalinimo namus Potmoje (Mordovijoje). Tik 1956 m. jam buvo

leista grįžti į tėvynę, tačiau sovietų valdžia uždraudė gyventi savo vyskupijos teritorijoje, todėl paskutinius savo gyvenimo metus jis praleido Šeduvoje. 1962 m. Jonas XXIII jam suteikė asmeninį arkivyskupo titulą. Visą tą laiką jis buvo sekamas KGB. 1962 m. rugpjūčio 17 d. labai pablogėjus sveikatai kreipėsi į medikus, atvyko nepažįstama medicinos seselė ir suleido vaistų. Tuojuo po šio įvykio KGB darbuotojai apieškojo jo namus ir konfiskavo korespondenciją. Po šių įvykių sveikata pablogėjo ir rugpjūčio 20 d. jis mirė.

Dievo tarnas Titusas Zemanas gimė Vajnory, netoli Bratislavos (Slovakijoje) 1915 m. sausio 4 d., buvo pirmasis iš dešimties vaikų, valstiečių ir zakristijonų šeimoje. Turėdamas 10 metų ir beveik ištiesai sirgęs, Švč. M. Marijai užtariant staiga pagijo. Visų nuostabai jai pažadėjo „amžinai būti jos sūnumi“ ir tapti kunigu saleziečiu. Jam pavyko įgyvendinti savo svajonę 1927 m. po dvejus metus trukusio šeimos, klebono ir Šaštín saleziečių oratorijos direktoriaus pasipriešinimo. Tarsi evangelinės parabolės aidas jis prašė šeimos parduoti lauką, kad galėtų apmokėti jo mokslus, pridurdamas: „Jei mirčiau, sėkmingai rastumėte pinigų mano laidotuvėms. Prašau panaudoti tuos pinigus mano studijoms apmokėti“. Jį atkalbinėjusiam direktoriui kun. Jozefui Bokorui SDB sakė: „Darykite su manimi ką tik norite, tik palikite čia“. Tvirtą ryžtą rodo jaunuolis, paskui ir suaugęs Zemanas (naujokas 1931 m., laikinieji įžadai 1932 m., amžinieji įžadai 1938 m. ir kunigystė 1940 m.). Kai komunistinis režimas įsitvirtino pokario Čekoslovakijoje ir persekiojo Bažnyčią, Dievo tarnas gynė kryžiaus simbolį (1946 m.). Už tai buvo sudeginta mokykla, kurioje dirbo. Apvaizdai padedant pabėgęs iš „Barbarų nakties“ ir nuo vienuolių deportacijos (1950 m. 13–14 d.), tarnaudamas diecezinėje parapijoje, kėlė sau klausimą, kuo galėtų padėti klierikams pasiekti jų užsibrėžtą kunigystę. Ne be kančių nusprendė kartu su jais kirsti geležinę uždangą Turino kryptimi, kur didysis magistras jį priėmė ir palaimino jo veiklą padrašindamas.

Po dviejų tokių pavykusių perėjimų (1950 m. vasarą ir rudenį) 1951 m. ekspedicija žlugo dėl kelių vėluojančių diecezinių kunigų, kuriuos kun. Titusas vylėsi išgelbėti nuo juos persekiojančios policijos. Štai ką iškentėjo kun. Titusas Zemanas: 1 savaitę kankinimų tarp sugavimo ir arešto (1951 m. balandžio 9–16 d.); kitus 10 mėnesių sulaikytas prevenciškai žiauriai kankinamas iki teismo 1952 m. vasario 20–22 dienomis; 12 metų kalėjimo (1952–1964 m.); beveik 5 metus apribojama jo laisvė, nuolat šnipinėjamas, sekamas ir persekiojamas (1964–1969 m.).

1952 m. vasarį generalinis prokuroras prašo jam mirties bausmės dėl kaltinimų šnipinėjimu, išdavyste ir nelegaliu sienos kirtimu. Tačiau visų nuostabai bausmė pakeičiama 25 metais griežto režimo kalėjimo be galimybės sušvelninti nuosprendį. Jis buvo pirmasis žmogus tų laikų Čekoslovakijoje, kuris už minėtus nusikaltimus nebuvo nubaustas mirtimi. Tačiau kun. Zemanas paženklina „m.u.l.k.“ ženklu, t. y. „skirtas sunaikinti žmogus“ ir patiria žiaurų gyvenimą kalėjimuose ir priverstinių darbų stovyklose su kitais persekiotais kunigais, politinio režimo priešininkais ir žmogžudžiais, kalinamais kartu su dvasininkais. Dirbo rankomis ir be apsaugų išgaunant radioaktyvų uraną; šimtus dienų praleido karceryje, gaudamas šešis kartus mažesnę maisto normą nei kiti kaliniai; beveik negydomas, vis labiau blogėjant širdies, plaučių ir neurologinėms funkcijoms.

1964 m. kovo 10 d. atlikus pusę bausmės, išeina iš kalėjimo bandomajam laikotarpiui su 7 metų laisvės apribojimu: prieš pat išleidimą jį turėjo gydyti oksigenoterapija, jo plaučiuose buvo matomos ryškios dėmės. Namo sugrįžta jau „nebeatpažįstamas“, gyvena baisyse kančiose, taip pat ir dvasinėse dėl draudimo viešai atlikti savo kunigiškas pareigas.

Praėjus 18 dienų po to, kai buvo paskelbta amnestija (*in extremis*), 1969 m. sausio 8 d. mirė dėl trigubo miokardo infarkto, susijusio su aritmija, atsiradusia dėl to, kad su juo buvo elgtasi kaip su „laboratorine žiurke“, taikant labai rizikingą metodą, daugiau

niekada nenaudotą. Jį ir mirusį lydėjo kankinio garsas, net jį persekioję šnipai tarpusavyje kalbėjo apie šį žmogų kaip kankinį, kuris labai daug iškentėjo dėl Bažnyčios. Mažiau nei po metų, vis dar klestint komunizmui, 1969 m. įvyko teismas, kuris panaikino nuosprendį už šnipinėjimą ir išdavystę. 1991 m. rehabilitaciniame procese jis paskelbiamas nekaltu.

FORMALIOJI KANKINYSTĖ *EX PARTE VICTIMAE*

Pirmas formalusis elementas, glaudžiai susiję su antruoju, apie kurį kalbėsime vėliau, yra savanoriškas mirties pasirinkimas iš meilės tikėjimui (formalioji kankinystė *ex parte victimae*). Tai nereiškia, kad kankinys neturi stengtis išvengti mirties ir saugoti savo gyvybės. Tai yra didysis įsakymas ir reikia jo laikytis. Jau pirmieji krikščionys rašytojai pabrėžė, kad kiekvienas žmogus įpareigotas saugoti savo gyvybę, išskyrus atvejus, kai jiems pasilikti būtina, kad išbandymuose palaikytų kitus tikinčiuosius. Toks yra sielų ganytojų atvejis. Kankiniais nebūdavo pripažįstami tie, kurie savo noru prisistatydavo valdžiai, kad išpažintų savo tikėjimą ir patirtų kankinystę, nes toks elgesys laikytas neišmintingu. Į pasidavimą žiūrėta ne kaip į tikėjimo Dievu ženklą, bet kaip į ženklą, kad tuščiai pasitikima savo jėgomis, kurių dažnai pritrūkdavo kankinystės momentu. Taigi kiekvienas kankinystės atvejis turi būti ištirtas, analizuojami jo tikrieji motyvai ir istorinės aplinkybės.

Taigi tapti kankiniu nepakanka būti nuteistam kaip krikščioniui, bet reikia, kad būtų ir valia liudyti savo mirtimi tikėjimą Kristumi ir kad tos valios užtektų iki pat galo, t. y. iki paskutinės gyvenimo sekundės. Savaimė suprantama, kad ta valia gali būti patikrinta tik matomais nepripažinto kankinio darbais. Teologija sako, kad gražu trokšti kankinystės, tačiau jos nevengti, kai tai įmanoma, yra fanatizmas (išskyrus ypatingo Šventosios Dvasios įkvėpimo atvejus): kankinystė turi būti ieškoma ir priimama kaip Dievo duota, o ne kaip žmogaus prasimanyta. Tačiau gali būti ir

papildomų priežasčių jos nevengti. Tos priežastys nesusijusios su asmenine žmogaus gerove, bet su Bažnyčios bendruoju gėriu. Kadangi už tokį gėrį visų pirma atsakingi vyskupai, klausimas, jiems bėgti ar ne, yra ypač subtilus. Vykstant pirmųjų amžių persekiojimams, daug vyskupų pabėgdavo ir, sulaukę rimtos tikinčiųjų ir kunigų kritikos, buvo priversti teisintis.

Kalbame apie mirties patyrimą, o ne jos išprovokavimą. Yra du pagrindiniai motyvai, dėl kurių krikščioniui draudžiama provokuoti savo kankinystę: neversti persekiotojų nusidėti ir pačiam nenusidėti puikybe. Krikščionis nepatiria mirties prieš savo norą, tačiau ir nepasiduoda ją turėdamas priimti, nes tiesiog negali kitaip elgtis iš meilės tikėjimui, kurį tokia savo mirtimi paliudija; be tokios meilės motyvo patirta mirtis neturi jokios ypatingos vertės.

Liudyti tikėjimą nėra tik išpažinti tiesas, kurių jis moko, bet ir atlikti veiksmus, kurių jis reikalauja, bei vengti tų, kuriuos draudžia. Kartais kankiniu gali tapti tas, kurį staigi mirtis išstinka ne dėl tikėjimo tiesų išpažinimo, bet dėl tikėjimo padiktuoto elgesio arba atsisakymo elgtis kitaip. Reikia taip pat būti tikriems, kad kankinys tikrai mirė dėl Dievo pastūmėtas meilės. Nepakanka, kad kas nors miršta dėl teismo darbų, bet kad tas darbas būtų tikėjimo išpažinimas, padiktuotas meilės, ir jo tikslas būtų Dievas. Kitaip tariant, jei nekalta mergelė miršta gindama savo skaistybę, ji gali būti kankine, jei tai daro ne dėl to, kad sanguliuojamas prieštarauja prigimtinei teisei, bet dėl to, kad tai smerkia Dievas. Pasiduoti persekiotojo valiai šiuo atveju reikėtų nepaklusti Jam. Šiuo klausimu galima prisiminti Marijos Goretti liudijimą, kuri ją išprievartauti bandžiusiam užpuolikui šaukė: „Ne, ne, Dievas nenori!“

Krikščioniškai kankinystei būtinai reikia, kad mirties priežastis (t. y. persekiotojo neapykantos objektas ir meilės objektas atiduodančiajam gyvybę) būtų tikėjimas arba tikėjimo dorybės praktika. Kankinystė priklauso ne nuo patirtos bausmės, bet nuo jos priežasties. Persekiotoją skatina neapykanta – *odium fidei*. Paprastai tikėjimas, kaip tikėjimo tiesų visuma, nėra jos objektas,

bet tų tiesų, kurių tikėjimas reikalauja, praktikavimas. Šia tema Benediktas XIV rašė, kad vienas iš neapykantos aspektų yra persekiojimas dėl darbų, kurie geri savaime ir kurie kokių nors būdu gali skatinti, ginti ir nušviesti tikėjimą, kuris yra uždraustas neteisingo žmogaus sugalvoto įstatymo³⁶. Tas pats popiežius rašo, kad pilnas įrodymas iš neapykantos tikėjimui gali būti vadinamas tada, kai iš kankinio darbų matyti, be jokių abejonų, kad Dievo tarnas padarė ką nors, kas atitinka krikščionių tikėjimą ir kas uždrausta neteisingo įstatymo³⁷.

Taigi persekiotojo *odium fidei* egzistuoja, kai galima įrodyti, kad Dievo tarnas buvo nuteistas už tai, kad veikė vadovaudamasis krikščionių religija ir parodydamas priešiška neteisingiems tirono įstatymams („quia aliquid fecit cum religione cristiana concors, quod injustis tyrannorum legibus vetitum fuerat“). Popiežius Benediktas XIV priduria:

Tikėjimo liepiamo ar patariamo teisaus darbo vykdymas, – kuris gali būti traktuojamas kaip tikėjimo išpažinimas *in facto*, – yra tikra kankinystės priežastis, jeigu dėl jo tironas nužudo... Dėl to kokios nors dorybės praktikavimas arba tikėjimo padiktuoto įstatymo laikymasis yra kankinystės priežastis, jei tironas dėl to nužudo.³⁸

FORMALIOJI KANKINYSTĖ EX PARTE PERSECUTORIS

Gana ilgą laiką tarpą nebūdavo aptariami įvairūs aspektai, susiję su persekiotoju, tačiau dabar, ypač moderniaisiais laikais, šie svarstymai išskyla į pirmą planą dėl priešasčių, su kuriomis susiduriama, t. y. norint įrodyti, kad tikroji priežastis, atvedusi iki aukos nu-

³⁶ Štai ką rašo Benediktas XIV: „Demum nomine odii in fidem intelligitur insectatio ob exercitium operis ex se boni, et aliquo tandem modo ad fidem propagandam, sive tuendam, sive illustrandam tendentis, at lege humana iniqua prohibiti“. Benedetto XIV, *Opus de servorum*, Lib. III, cap. 14, n. 13.

³⁷ *Ibid.*, n. 6.

³⁸ *Ibid.*, n. 2.

žudymo, buvo persekiotojo išgyvenamas *odium fidei*. Dabar nesigilinsime į šios evoliucijos detales. Apsiribosime pasakydami, jog viena vertus, šiandienos tironai vis labiau stengiasi paslėpti tikrąją nuosprendžio priežastį, kuri dažnai yra neapykanta tikėjimui, pri dengdami ją kad ir pasikėsinimu į valstybės saugumą, šnipinėjimą ir t. t. Kita vertus, pasitaiko tendencijų, kai bandoma kankinyste pripažinti tai, kas labiau tiktų išpažinėjo bylai.

Dėl susiklosčiusios padėties popiežius Benediktas XVI visai neseniai ypač energingai pabrėžė *odium fidei* įrodymų būtinumą, kad jie būtų pagrindinė priežastis sprendžiant kankinystės bylas, kad persekiotojas tikrai būtų šios priežasties pastūmėtas nužudyti auką. Savo pranešime *Šventųjų skelbimo kongregacijos plenarinės sesijos dalyviams* 2006 m. balandžio 24 d. popiežius sakė:

Į kankinystę vedantis motyvas išlieka tas pats ir jo šaltinis bei pavyzdys yra Kristus, tačiau „*ex parte persecutoris*“ pasikeitė kankinystės turinys ir strategijos: vis labiau siekiama paslėpti priešiškomą krikščionių tikėjimui ar elgesiui bei krikščioniškoms dorybėms, bet dangstomasi įvairiomis priežastimis, pavyzdžiui, politinėmis ar socialinėmis. Žinoma, ir šiandien labai svarbu turėti neginčijamų įrodymų, kad kankinystę auka priėmė, tačiau labai svarbu nustatyti, kad tiesiogiai ar netiesiogiai, bet visais atvejais turint moralinį tikrumą, persekiotojas veikė vedamas *odium fidei*. Jei šio elemento trūksta, remiantis seniausia teologine ir juridine Bažnyčios doktrina, atvejis nebus pripažįstamas kankinyste.³⁹

Popiežius autoritetingai primena, kad persekiotojas turi išgyventi *odium fidei* ir kad ši neapykanta turi būti kankinio nužudymo priežastis. Kad būtų pripažinta tikra kankinystė, reikia įrodyti, kad persekiotojo veiksmai buvo objektyviai nukreipti prieš krikščionių tikėjimą ir tai būtų motyvuota *odium fidei*. Nepakanka, kad persekiotojo veikla būtų priešinga krikščioniškoms vertybėms,

³⁹ Benedetto XVI, *Messaggio ai partecipanti alla sessione plenaria della Congregazione delle Cause dei Santi*, 24 aprile 2006 [AAS 98(2006), p. 397–401 (p. 400)].

bet reikia, kad tokia jo veikla būtų motyvuota fakto, kad jis veikia būtent prieš krikščioniškas vertybes. Taip pat labai svarbu pridurti, kad kai kalbama apie persekiotojo neapykantą tikėjimui, nereikia, kad pastarasis jį tobulai pažintų ar bent būtų gerai įsigilinęs, bet pakanka to, kad jis tikėjimą traktuotų kaip vertą neapykantos. Jei *odium fidei* tampa toks svarbus, ką galima pasakyti apie „meilės kankinius“? Kad ir kokia kilni, meilė negali būti vienintelė ir pakankama priežastis tapti kankiniu. Kad būtų galima kalbėti apie tikrą kankinystę, Bažnyčia primygtinai reikalauja, kad persekiojimo motyvas ir žmogaus mirtis būtų persekiotojo išgyvenamo *odium fidei* padarinys. Tik šitaip kankinys galės tikrai tapti panašus į Kristų, nes Jėzus Kristus buvo nuteistas ne dėl neapykantos daromiems meilės darbams, bet dėl neapykantos jo nešamai Žiniai, kad vadinosi Dievo Sūnumi. Be kitų dalykų, ši priežastis yra svarbiausia, nes ją tiriant nustatoma, ar įvykis buvo kankinystė, ar ne. Persekiojimas turi būti vedamas neapykantos tikėjimui ar geram ir spontaniškam darbui, kaip nurodo krikščionių tikėjimas. Ir toliau lieka labai svarbu vertinant kankinystės tikslus, kad tironas išgyveno *odium fidei*, tai dažnai yra sunkiai suprantama. Šiuo klausimu rašo J. L. Gutiérrezas:

Reikia pastebėti, kad XX a. ir apskritai istorijoje gana retai pasitaikė kankinystės atvejų vien dėl tikėjimo ar dėl pritarimo tiesoms, kuriomis reikia tikėti. Priežastis, dėl kurios daugybei krikščionių buvo atimta gyvybė, buvo jų individualiame ir socialiniame gyvenime išryškėjantis elgesys vadovaujantis tikėjimu.⁴⁰

Labai svarbu tiksliai nustatyti tikrus persekiotojo ir aukos motyvus, nes Bažnyčiai kankiniai yra tik tie, „kurių elgesys pagrįstas tikėjimu ir meile, t. y. tikėjimu, parodytu darbais, ir jie yra priešingi tiems, kurių jie nužudomi, nes trukdo aniems realizuoti jų planus“⁴¹.

⁴⁰ Gutiérrez, *Studi sulle cause*, p. 291.

⁴¹ *Ibid.*

Galima neabejoti, kad šių laikų persekiotojai daug geriau pažįsta krikščionių tikėjimą, nei jį pažino I ar II a. Romos imperatoriai. Bažnyčia primygtinai reikalauja, kad kankinystė būtų patirta dėl *odium fidei*, nes ji išreiškia tobuliausią panašumą į Kristų. Jį nuteisė mirti tie, kurie jo nekenė dėl jo skelbiamos žinios. Taigi ir kankinys, kad toks iš tikrųjų būtų, irgi turi būti nužudytas dėl neapykantos Kristaus žiniai.

* * *

Bažnyčios tradicijoje visada koegzistavo du kankinystės koncepcijos esmę formuojantys elementai: viešas Kristaus liudijimas ir jį patvirtinanti laisvai pasirinkta mirtis. Liudijimo objektas nėra šiaip kokioje byloje, bet tik toje, kur liudijama apie:

Jėzų Kristų, vienintelį Viešpatį, vienatinį Dievo Sūnų, prieš visus amžius gimusį iš Tėvo... kuris Šventosios Dvasios veikimu įsikūnijo nekaltosios Marijos iščiose..., buvo nukryžiuotas dėl mūsų..., buvo numiręs ir palaidotas..., buvo prikeltas..., įžengė į dangų..., ir garbėje ateis teisti gyvųjų ir mirusiųjų, ir jo viešpatavimui nebus galo..., Bažnyčią: vieną, šventą, visuotinę ir apaštalinę...

Žodžiu, apaštalu perduotą tikėjimo išpažinimą. Šv. Augustinas sako, kad krikščionių kankiniu padaro ne mirties bausmė, bet jos priežastis:

Kankiniais padaro ne nukankinimas, bet jo priežastis. Jeigu bausmė paverstų kankiniais, visos arenos būtų pilnos kankinių, visos grandinės tapytų kankinius ir apvainikuoti būtų visi, kuriuos nukovė kalavijas.⁴²

Kankinys miršta Bažnyčioje ir už Bažnyčios tikėjimą. Jis nemiršta už ideologiją ar teisingas vertybes, bet už Jėzaus Kristaus asmenį, gyvenantį Bažnyčioje. Jo gyvas buvimas yra krikščionybės fakto esmė.

⁴² „*Martires non facit poena sed causa. Nam si poena martyres faceret, amnia metalla martyribus plena essent, omnes catenae martyres traherent, omnes qui gladio feriuntur, coronaretur*“. *Enarrationes in Ps 34*; P. L. 36, 340.

Tačiau jeigu kankinystė dėl Jėzaus Kristaus įvyksta dėl dalykų, kurie yra Bažnyčios tikėjimo išpažinime, ji apima visa, ką praktikuoti tikėjimas reikalauja: moralės, dorybių ir t. t., nes tai yra to tikėjimo išraiškos (pvz., dėl to Marija Goretti ir Maksimilijonas Kolbė buvo priskirti kankiniams).

Tarp kankinio ir Kristaus užsimezga ypatingas santykis: abiejų vienybė ir kankinio Kristaus imitavimas. Šie du elementai taip pat yra svarbūs krikščioniškos kankinystės bruožai. Kankinystės kančios yra Kristaus kančios⁴³. Tikinčiojo patiriami užgauliojimai yra nukreipti į Kristų⁴⁴. Šia prasme ankstyvoji Bažnyčia kankinystę traktavo kaip privilegijuotą krikščionio charizminę patirtį. Dėl to pirmieji krikščionys kankiniuose matė ypatingus Kristaus tarpininkus. Tokia kankinystės idėja, Bažnyčioje ryškiai juntama jau nuo II a. iki mūsų dienų, sudaro vienintelę autentišką kankinystės koncepciją. Ji laikoma visų Šventosios Bažnyčios paskelbtų šventųjų pavyzdžiu. Čia atsiskleidžia pagrindinis skirtumas tarp krikščiųnių kankinių ir jų persekiotojų:

Kai paskutiniųjų širdys pripildytos neapykantos ir žudymo, krikščionių kankinių širdys ir protai kupini meilės ir atleidumo. Ir vakar, ir šiandien krikščionių kankinių kerštas yra ne prieš nužudymą, bet atleidimas, kaip atleido Jėzus: „Tėve, atleisk jiems, nes jie nežino, ką daro“ (*Lk 23, 34*). Kalbama apie tokį nuostabų ir tiek viršijantį žmogiškas jėgas atleidumą, kuris neretai atverčia patį persekiotoją.⁴⁵

Nuo pat savo atsiradimo Bažnyčia ryškiai paženklinta kankinių krauju. Daugybė mūsų laikų kankinių primena šią liūdną tiesą ir mus ragina stengtis niekada daugiau to nepatirti.

⁴³ Origene, *Exhortatio ad martyrium*, 42.

⁴⁴ Origene, *Super Martirium*, 113 – XI, 236, 16 ir t.; taip pat žr. „Atti dei Martiri come nel Martirio di Policarpo, nei Martiri di Lione“, in: *Atti dei martiri*, Roma: Paoline, 1985, p. 109–110, 131–150.

⁴⁵ Angelo Amato, *I santi nella Chiesa*, Libreria Editrice Vaticana, 2010, p. 282.